

सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठाच्या
कार्यक्षेत्रातील संलग्न

महाविद्यालयांमध्ये राबविला जाणारा संगीत
विषय अभ्यासक्रम

(सी.बी.सी.एस.)
२०१९ - क्रेडीट पॅटर्न
अभ्यासक्रम बदलाचे शैक्षणिक वर्ष :- २०१९

- २०

पदवी कला प्रथम,द्वितीय व तृतीय वर्ष

संगीत - सामान्य व विशेष स्तर

राग संगीत गायन

राग संगीत स्वरवाद्य वादन

सुगम संगीत

तबला

पदवी कला प्रथम, द्वितीय व तृतीय वर्ष संगीत - सामान्य व विशेष स्तर

सर्वसाधारण निर्देश :-

- ❖ विद्यार्थ्यांना एकावेळी राग संगीत गायन, राग संगीत स्वरवाद्य वादन (सतार), सुगम संगीत, तबला यापैकी एकाच विषयाचा अभ्यासक्रम शिकता येईल.
- ❖ संगीत विषयाचे सर्व अभ्यासक्रम पदवी कला प्रथम वर्ष संगीत सामान्य जी-१ अथवा विद्यापीठमान्य समकक्ष अभ्यासक्रमापासून सुरु होतील.
- ❖ संगीत सामान्य अभ्यासक्रम शिकवताना प्रात्यक्षिक अभ्यासक्रमाची १ तुकडी किमान ८ ते कमाल १० विद्यार्थ्यांची असेल.
- ❖ संगीत विशेष अभ्यासक्रम शिकवताना प्रात्यक्षिक अभ्यासक्रमाची १ तुकडी किमान ४ ते कमाल ५ विद्यार्थ्यांची असेल.

- ❖ संगीत सामान्य आणि विशेष अभ्यासक्रम शिकवताना सैद्धांतिक अभ्यासक्रमाची १ तुकडी किमान २० ते कमाल २५ विद्यार्थ्यांची असेल.
- ❖ प्रात्यक्षिक अभ्यासक्रम शिकवताना पुरुष - विद्यार्थी व स्त्री - विद्यार्थिनी यांचा गाण्याचा स्वर (आवाजाची पट्टी) निसर्गतःच वेगवेगळा असल्यामुळे प्रात्यक्षिक अभ्यासक्रमाच्या पुरुष विद्यार्थी व स्त्री विद्यार्थिनी यांच्या स्वतंत्र तुकड्या वरील सूत्राप्रमाणेच कराव्यात.
- ❖ एक प्रात्यक्षिक तासिका ही एका सैद्धांतिक तासिकेइतकी मोजली जावी.
- ❖ प्रत्येक अभ्यासक्रम शिकवताना दर आठवड्याला सैद्धांतिक अभ्यासक्रमासाठी विद्यापीठाने ठरविलेल्या कालावधीची १ तासिका २० ते २५ विद्यार्थ्यांच्या तुकडीसाठी असेल.
- ❖ संगीत सामान्य अभ्यासक्रम शिकविताना दर आठवड्याला प्रात्यक्षिक अभ्यासक्रमासाठी विद्यापीठाने ठरविलेल्या कालावधीच्या ३ तासिका ८ ते १० विद्यार्थ्यांच्या प्रत्येक तुकडीसाठी असतील.
- ❖ संगीत विशेष अभ्यासक्रम शिकविताना दर आठवड्याला प्रात्यक्षिक अभ्यासक्रमासाठी विद्यापीठाने ठरविलेल्या कालावधीच्या ३ तासिका ४ ते ५ विद्यार्थ्यांच्या प्रत्येक तुकडीसाठी असतील.
- ❖ विद्यार्थ्यांसाठी त्यांच्या तुकड्यानुसार सरावासाठी पुरेशी वादये उदा. पुरुष विद्यार्थ्यांसाठी काळी १ अथवा काळी २ या स्वराचे २ तानपुरे व १ तबला प्रत्येक तुकडीसाठी, तर स्त्री विद्यार्थ्यांसाठी काळी ४ अथवा काळी ५ या स्वरांचे तानपुरे व १ तबला प्रत्येक तुकडीसाठी याप्रमाणे उपलब्ध करावीत.

उपस्थितीविषयक निर्देश :-

- ❖ हे सर्व अभ्यासक्रम नियमित विद्यार्थ्यांसाठी आहेत; बहिस्थ विद्यार्थ्यांसाठी नाहीत.
- ❖ संगीत विषयाच्या विद्यार्थ्यांसाठी विषयाच्या स्वरूपानुसार महाविद्यालयातील संबंधित तासिकांना किमान ८० % उपस्थिती असणे अनिवार्य आहे.
- ❖ विद्यार्थ्यांची उपस्थिती ६० % असल्यास उर्वरित २० % उपस्थितीसाठी विद्यार्थ्यांकडून २० गुणांचे स्वाध्याय महाविद्यालयाने करून घावेत.
- ❖ ५ गुणांसाठी ५०० शब्दांचा एक स्वाध्याय असेल. विद्यार्थ्यांस किमान एक व कमाल चार स्वाध्याय लिहून देता येतील.
- ❖ याचसूत्रानुसार महाविद्यालयाने स्वाध्यायाच्या स्वरूपात अनुपस्थित विद्यार्थ्यांची किमान उपस्थिती भरून घावी.
- ❖ ६० % पेक्षा कमी उपस्थिती असणाऱ्या विद्यार्थ्यांस स्वाध्याय लिहून देता येणार नाहीत, म्हणजेच पर्यायाने त्या विद्यार्थ्यांस त्या वर्षात परीक्षेस बसता येणार नाही.

गुण विभाजन व परीक्षाविषयक निर्देश :-

पदवी कला प्रथम, द्वितीय व तृतीय वर्ष अभ्यासक्रम हे अनुक्रमे प्रथम ते षष्ठम् सत्रांमध्ये समाविष्ट आहेत.

पदवी कला प्रथम वर्ष - प्रथम व द्वितीय सत्र

पदवी कला द्वितीय वर्ष - तृतीय व चतुर्थ सत्र

पदवी कला तृतीय वर्ष - पंचम व षष्ठम् सत्र

प्रत्येक सत्रातील अभ्यासक्रम प्रत्येकी 3 श्रेयांकांचा असून या अभ्यासक्रमांची परीक्षा प्रत्येकी १०० गुणांकांची असेल.

पदवी कला प्रथम, द्वितीय व तृतीय वर्ष संगीत विषय सामान्य व विशेष स्तर अभ्यासक्रम हा ८० सैद्धांतिक व १२० प्रात्यक्षिक अशा गुणांकांमध्ये वर्गीकृत केलेला आहे.

पदवी कला, प्रथम, द्वितीय व तृतीय वर्ष संगीत विषय सामान्य व विशेषस्तर अभ्यासक्रमाची ८० गुणांची सैद्धांतिक परीक्षा प्रथम, तृतीय व पंचम सत्रात घेतली जाईल.

यामध्ये प्रथम, तृतीय व पंचम सत्रात विद्यापीठीय सैद्धांतिक परीक्षा ७० गुणांकांची व १० गुणांकाचे अंतर्गत मूल्यांकन होईल.

पदवी कला प्रथम, द्वितीय व तृतीय वर्ष संगीत विषय सामान्य व विशेष स्तर अभ्यासक्रमाची १२० गुणांकांची प्रात्यक्षिक परीक्षा सर्व सहाही सत्रात विभागून घेतली जाईल.

यामध्ये प्रथम, तृतीय व पंचम सत्रात अंतर्गत मूल्यांकनात ३० पैकी २० गुणांकांचे मूल्यांकन प्रात्यक्षिक अभ्यासक्रमावर होईल; आणि १०० गुणांकांची प्रात्यक्षिक परीक्षा द्वितीय, चतुर्थ व षष्ठम् सत्रात होईल.

पदवी कला, प्रथम, द्वितीय व तृतीय वर्ष संगीत विषय सामान्य व विशेष स्तर अभ्यासक्रमाच्या प्रथम, तृतीय, व पंचम सत्रात होणाऱ्या १०० गुणांकांच्या सैध्दांतिक परीक्षेचे गुणविभाजन पुढील प्रमाणे आहे.

परीक्षा	अभ्यासक्रम	देय गुणांक	एकूण क्रमांक
विद्यापीठीय सैध्दांतिक परीक्षा	सैध्दांतिक अभ्यासक्रम	गुणांक ७०	७०
अंतर्गत मूल्यांकन	सैध्दांतिक अभ्यासक्रम	गुणांक १०	३०
	प्रात्यक्षिक अभ्यासक्रम	गुणांक २०	
एकूण गुणांक			१००

प्रथम, तृतीय व पंचम सत्रातील प्रात्यक्षिक अभ्यासक्रमावर आधारित २० गुणांकांचे अंतर्गत मूल्यांकन, 'विषयाशी संबंधित विद्यार्थ्यांचा विविध स्तरावरील कार्यक्रम, स्पर्धा, सांस्कृतिक उपक्रमांमध्ये वेगवेगळ्या स्वरूपातील प्रात्यक्षिक सहभाग, मौखिक परीक्षा, उपक्रम उपयोजन' या आधारे केले जाईल.

तर १० गुणांकांचे अंतर्गत मूल्यांकन अभ्यास वही, स्वाध्याय इत्यादींबरोबरच आवश्यकतेनुसार गटचर्चा, लिखित चाचणी इत्यादींच्या आधारे महाविद्यालय स्तरावर केले जाईल.

* पदवी कला, प्रथम, द्वितीय व तृतीय वर्ष संगीत विषय सामान्य व विशेष स्तर अभ्यासक्रमाच्या प्रथम, तृतीय, व पंचम सत्रात होणाऱ्या ७० गुणांकांच्या सैद्धांतिक परीक्षांचे गुणविभाजन पुढील प्रमाणे आहे.

प्रथम, तृतीय व पंचम सत्र परीक्षा विद्यापीठस्तरीय सैद्धांतिक प्रश्नपत्रिकेचे स्वरूप				
सैद्धांतिक घटक	प्रश्न क्र.	उत्तराचे स्वरूप / विवरण	देय गुणांक	एकूण गुणांक
घटक १. राग ज्ञान	प्रश्न १ अ	बंदिशीचे स्वरलेखन	१०	२५
	प्रश्न १ ब	स्वरविस्तार, मोकळे आलाप अथवा इतर तत्सम स्वरलेखन	०५	

	प्रश्न २ अ	आरोह, अवरोह, पकड यासह रागाची शास्त्रीय माहिती	१०	
घटक २, ताल ज्ञान	प्रश्न २ ब	ताल लेखन	०५	०५
घटक ३. व्याख्या, संज्ञा, संकल्पना, सैद्धांतिक माहिती	प्रश्न ३ अ	लघुत्तरी, १ किंवा २ वाक्यात उत्तरे, बहुपर्यायी इत्यादि	०८	२०
	प्रश्न ३ ब	थोडक्यात माहिती, टिपा इत्यादी	१२	
घटक ४. संगीतज्ञांचा जीवन परिचय	प्रश्न ४ अ	चरित्र लेखन	१०	१०
घटक ५. दीर्घोत्तरी प्रश्न	प्रश्न ४ ब	निबंध लेखन	१०	१०
एकूण गुणांक				७०

वरील प्रत्येक घटकाला १/२ श्रेयांक असून प्रात्यक्षिक अभ्याक्रमांपैकी अंतर्गत मूल्यांकनासाठी विचारात घेतलेल्या प्रात्यक्षिक अभ्यास घटकाला १/२ श्रेयांक या प्रमाणे एकूण ३ श्रेयांक.

(विद्यापीठीय परीक्षेबरोबरच अंतर्गत मूल्यांकनासाठी विद्यार्थ्यांची स्वतंत्ररित्या अथवा एकल सादरीकरण करण्याची क्षमता वृद्धिंगत होण्यासाठी उत्तेजन द्यावे.)

पदवी कला प्रथम, द्वितीय व तृतीय वर्ष संगीत विषय सामान्य व विशेष स्तर, द्वितीय, चतुर्थ व षष्ठम् सत्रांत होणाऱ्या १०० गुणांकांच्या प्रात्यक्षिक परीक्षेचे गुणविभाजन पुढीलप्रमाणे आहे.

परीक्षा	अभ्यासक्रम	देय गुणांक	एकूण क्रमांक
विद्यापीठीय प्रात्यक्षिक परीक्षा	प्रात्यक्षिक अभ्यासक्रम	गुणांक ७०	७०
अंतर्गत मूल्यांकन	प्रात्यक्षिक अभ्यासक्रम	गुणांक ३०	३०
एकूण गुणांक			१००

द्वितीय, चतुर्थ व षष्ठम् सत्रातील ३० गुणांकांचे अंतर्गत मूल्यांकन; विषयाशी संबंधित विद्यार्थ्यांचा विविध स्तरावरील कार्यक्रम, स्पर्धा, सांस्कृतिक उपक्रमांमध्ये वेगवेगळ्या स्वरूपातील प्रात्यक्षिक सहभाग, उपक्रम आयोजन, अभ्यास वही, स्वाध्याय इत्यादींबरोबरच आवश्यकतेनुसार मौखिक परीक्षा, चाचणी इत्यादींच्या आधारे महाविद्यालय स्तरावर केले जाईल.

* पदवी कला प्रथम, द्वितीय व तृतीय वर्ष संगीत विषय सामान्य व विशेष स्तर, द्वितीय, चतुर्थ व षष्ठम् सत्रांत होणाऱ्या ७० गुणांकांच्या परीक्षेचे गुणविभाजन पुढीलप्रमाणे आहे.

द्वितीय, चतुर्थ व षष्ठम् सत्र परीक्षा विद्यापीठस्तरीय प्रात्यक्षिक परीक्षा

प्रात्यक्षिक घटक	देय गुणांक
घटक १. स्वर ज्ञान	१०
घटक २. राग ज्ञान	३०
घटक ३. ताल ज्ञान	१०
घटक ४. इतर गीत गायन	१०
घटक ५. सैद्धांतिक माहिती	१०
एकूण गुणांक	७०

वरील प्रत्येक घटकाला १/२ श्रेयांक असून विद्यापीठीय परीक्षेबरोबरच अंतर्गत मूल्यांकनासाठी 'विद्यार्थ्यांच्या स्वतंत्ररित्या अथवा एकल सादरीकरण करण्याच्या क्षमतेला' १/२ श्रेयांक द्यावा. एकूण ३ श्रेयांक.

- पदवी कला प्रथम, द्वितीय व तृतीय वर्ष संगीत विषय सामान्य व विशेष स्तर; प्रथम, तृतीय व पंचम सत्रांत होणाऱ्या ७० गुणांकांच्या सैद्धांतिक परीक्षेच्या प्रश्नपत्रिकेत मूळ व उपप्रश्न मिळून एकूण ८ प्रश्न असतील.
- सर्व प्रश्न सोडविणे विद्यार्थ्यांसाठी अनिवार्य असेल.
- विद्यार्थ्यांस विद्यापीठीय सैद्धांतिक अभ्यासक्रमात उत्तीर्ण होण्यासाठी एकूण ७० गुणांकांपैकी किमान २८ गुणांक मिळवणे आवश्यक आहे.
- विद्यार्थ्यांस अंतर्गत मूल्यमापनाच्या एकूण ३० गुणांकांपैकी उत्तीर्ण होण्यासाठी किमान १२ गुणांक मिळवणे आवश्यक आहे.
- विद्यार्थ्यांस विद्यापीठीय प्रात्यक्षिक अभ्यासक्रमात उत्तीर्ण होण्यासाठी एकूण ७० गुणांकांपैकी किमान २८ गुणांक मिळवणे आवश्यक आहे.

- विद्यार्थ्यांस अंतर्गत मूल्यमापनाच्या एकूण ३० गुणांपैकी उत्तीर्ण होण्यासाठी किमान १२ गुणांक मिळवणे आवश्यक आहे.
- अनुत्तीर्ण विद्यार्थ्यांस पुढील परीक्षा सत्रात प्रात्यक्षिक आणि सैद्धांतिक दोन्ही अभ्यासक्रमाची परीक्षा नव्याने उत्तीर्ण होणे आवश्यक आहे.

* २०१९ - क्रेडीट पॅटर्ननुसार पदवी कला द्वितीय व तृतीय वर्ष संगीत विषय विशेष स्तर, तृतीय, चतुर्थ, पंचम व षष्ठम् सत्रांत "संगीतातील कौशल्य विकास" (स्कील डेव्हलपमेंट इन म्युझिक) या सैद्धांतिक पेपरची प्रत्येकी ३० गुणांकांची विद्यापीठीय परीक्षा होईल. ही परीक्षा पदवी कला द्वितीय व तृतीय वर्ष संगीत विषय विशेष स्तरावरील सर्व विद्यार्थ्यांना अनिवार्य आहे.

* "संगीतातील कौशल्य विकास" (Skill Development in Music)
या सैद्धांतिक प्रश्नपत्रिकेचे स्वरूप पुढीलप्रमाणे.

<p>संगीतातील कौशल्य विकास (Skill Development in Music) तृतीय,चतुर्थ,पंचम व षष्ठम् सत्रांत परीक्षा विद्यापीठस्तरीय सैद्धांतिक प्रश्नपत्रिकेचे स्वरूप</p>				
सैद्धांतिक घटक	प्रश्न क्र.	उत्तराचे स्वरूप / विवरण	देय गुणांक	एकूण गुणांक
घटक १. राग ज्ञान	प्रश्न १	बंदिशीचे स्वरलेखन	०५	१०
	प्रश्न २	स्वरविस्तार, मोकळे आलाप आरोह, अवरोह, पकड यासह रागाची शास्त्रीय माहिती अथवा इतर तत्सम स्वरलेखन	०५	
घटक २, ताल ज्ञान	प्रश्न ३	ताल लेखन	०५	०५
घटक ३. व्याख्या, संज्ञा, संकल्पना, सैद्धांतिक माहिती	प्रश्न ४	थोडक्यात माहिती, टिपा, लघुत्तरी, १ किंवा २ वाक्यात उत्तरे, बहुपर्यायी इत्यादि	०५	१०

	प्रश्न ५	चरित्र लेखन	०५	
घटक ४. संगीतज्ञांचा जीवन परिचय	प्रश्न ६	निबंध लेखन	०५	०५
एकूण गुणांक				३०

* २०१९ - क्रेडीट पॅटर्ननुसार पदवी कला तृतीय वर्ष संगीत विषय विशेष स्तर पंचम व षष्ठम् सत्रांत "संगीतातील मुलभूत ज्ञान" (Basic Knowledge in Music) या सैद्धांतिक पेपरची प्रत्येकी ३० गुणांकांची विद्यापीठीय परीक्षा होईल. ही परीक्षा पदवी कला तृतीय वर्ष संगीत विषय विशेष स्तरावरील सर्व विद्यार्थ्यांना अनिवार्य आहे.

* "संगीतातील मुलभूत ज्ञान" (Basic Knowledge in Music) या सैद्धांतिक प्रश्नपत्रिकेचे स्वरूप पुढीलप्रमाणे.

<p>"संगीतातील मुलभूत ज्ञान" (Basic Knowledge in Music) पंचम व षष्ठम् सत्रांत परीक्षा विद्यापीठस्तरीय सैद्धांतिक प्रश्नपत्रिकेचे स्वरूप</p>				
सैद्धांतिक घटक	प्र श्न क्र.	उत्तराचे विवरण	देय गुणां क	एकूण गुणां क
घटक १. राग ज्ञान	प्रश्न १	व्याख्या, संज्ञा, संकल्प ना	०५	१०

	प्रश्न २	स्वरविस्तार, मोकळे आलाप आरोह, अवरोह, पकड यासह रागाची शास्त्रीय माहिती अथवा इतर तत्सम स्वरलेखन,ताल ज्ञान	०५	
घटक २, ताल ज्ञान	प्रश्न ३	ताल लेखन	०५	०५
घटक ३. व्याख्या, संज्ञा, संकल्पना, सैद्धांतिक माहिती	प्रश्न ४	१ किंवा २ वाक्यात उत्तरे लघुत्तरी	०५	१०
	प्रश्न ५	थोडक्यात माहिती,टि पा, बहुपर्यायी इत्यादि	०५	
घटक ४.संगीतज्ञां चा जीवन परिचय	प्रश्न ६	चरित्र लेखन	०५	०५
एकूण गुणांक				३०

निर्देश :-

- ❖ संगीत सामान्य व विशेष स्तर प्रथम, द्वितीय व तृतीय वर्षासाठी अभ्यासवही आवश्यक.

- ❖ पदवी कला द्वितीय वर्ष संगीत विशेष स्तर एस-१ च्या विद्यार्थ्यांसाठी अभ्यासवहीसह ५०० शब्दांचा एक स्वाध्याय आवश्यक.
- ❖ यासह पदवी कला द्वितीय वर्ष संगीत विशेष स्तर एस-२ च्या विद्यार्थ्यांसाठी तंबोरा वाजवून गाण्याचा सराव आवश्यक.
- ❖ पदवी कला तृतीय वर्ष संगीत सामान्य स्तर विद्यार्थ्यांनी अभ्यासवही तयार करावी तसेच या विद्यार्थ्यांना तंबोरा वाजवून गाण्याचा सराव आवश्यक.
- ❖ यासह पदवी कला तृतीय वर्ष संगीत विशेष स्तर एस-३ च्या विद्यार्थ्यांसाठी ७५० शब्दांचा एक लघु निबंध लिहिणे आवश्यक.
- ❖ यासह पदवी कला तृतीय वर्ष संगीत विशेष स्तर एस-६ च्या विद्यार्थ्यांसाठी तंबोरा स्वरात लावता येणे आणि स्वतंत्ररित्या सभागायनाची क्षमता असणे आवश्यक.

विद्यार्थ्यांस विद्यापीठीय सैद्धांतिक व प्रात्यक्षिक परीक्षेत उत्तीर्ण होण्यासाठी प्रत्येकी अनुक्रमे एकूण ७० गुणांपैकी किमान २८ गुण मिळवणे आवश्यक आहे.

संलग्न महाविद्यालयातील वार्षिक प्रात्यक्षिक परीक्षेसाठी विद्यापीठाने प्रात्यक्षिक परीक्षांची समिती नेमावी.

या समितीच्या अध्यक्ष / समन्वयकासह एकूण दोन परीक्षकांनी ७० गुणांची वार्षिक प्रात्यक्षिक परीक्षा घ्यावी.

७० गुणांच्या वार्षिक प्रात्यक्षिक परीक्षेचे गुण प्रात्यक्षिक परीक्षा समिती अध्यक्ष / समन्वयकांनी विद्यापीठाच्या गुणयादीमध्ये विद्यापीठाकडे सादर करावेत.

प्रात्यक्षिक परीक्षेच्या कालावधीचे सूत्र पुढीलप्रमाणे असावे :

- पदवी कला प्रथम वर्ष - सामान्य स्तर - प्रत्येक विद्यार्थ्यांसाठी किमान २० मिनिटे.
- पदवी कला द्वितीय वर्ष - सामान्य स्तर - प्रत्येक विद्यार्थ्यांसाठी किमान २० मिनिटे.
- पदवी कला तृतीय वर्ष - सामान्य स्तर - प्रत्येक विद्यार्थ्यांसाठी किमान २५ मिनिटे.
- पदवी कला द्वितीय व तृतीय वर्ष - विशेष स्तर - प्रत्येक विद्यार्थ्यांसाठी किमान २५ मिनिटे.

* प्रात्यक्षिक परीक्षांच्या तुकड्यांमध्ये पदवी कला प्रथम वर्ष सामान्यस्तर व पदवी कला द्वितीय वर्ष सामान्यस्तर या अभ्यासक्रमासाठी एका दिवशी १० ते १२ विद्यार्थ्यांची प्रात्यक्षिक परीक्षा व्हावी.

* प्रात्यक्षिक परीक्षांच्या तुकड्यांमध्ये पदवी कला तृतीय वर्ष सामान्यस्तर व पदवी कला द्वितीय व तृतीय वर्ष विशेष सामान्य स्तर या अभ्यासक्रमासाठी एका दिवशी ८ ते १० विद्यार्थ्यांची प्रात्यक्षिक परीक्षा व्हावी.

* विद्यापीठीय सैद्धांतिक परीक्षा – ७० गुणांक

* सैद्धांतिक अभ्यासक्रमाची ७० गुणांची विद्यापीठीय परीक्षा ही प्रथम, तृतीय व पंचम सत्रासाठी ३ तास कालावधीची असेल.

सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठाच्या
कार्यक्षेत्रातील संलग्न
महाविद्यालयांमध्ये राबविला जाणारा संगीत
विषय अभ्यासक्रम
(सी.बी.सी.एस.)
२०१९ - क्रेडीट पॅटर्न

अभ्यासक्रम बदलाचे शैक्षणिक वर्ष :- २०१९ -

२०

पदवी कला प्रथम वर्ष संगीत - सामान्य स्तर

सेमिस्टर १ व २

राग संगीत गायन

राग संगीत स्वरवाद्य वादन

सुगम संगीत

तबला

PAPER CODE - 11211 SEM - 1

पदवी कला प्रथम वर्ष संगीत सामान्य स्तर (जी - १) राग संगीत गायन

सैध्दांतिक अभ्यासक्रम एकूण गुणांक - ८०
सैध्दांतिक अभ्यास घटक

१) राग ज्ञान -

- १) राग - भैरव २) राग- भूप (भूपाली) ३) राग - कल्याण ४) राग -
अल्हैया बिलावल
५) राग - देस

अभ्यासक्रमातील वरील सर्व रागांची संपूर्ण शास्त्रीय माहिती व आरोह,
अवरोह, पकड यासह स्वर विस्तार, वरील रागांच्या मध्यलय बंदिशींचे
स्वरलेखन.

२) ताल ज्ञान -

पुढील तालांचा अभ्यास - तीनताल(त्रिताल) , दादरा, रूपक, एकताल,
झपताल, केरवा, भजनी ठेका.

३) व्याख्या, संज्ञा, संकल्पना -

स्वर, आधार स्वर, शुद्ध स्वर, कोमल स्वर, तीव्र स्वर, विकृत स्वर, वादी
स्वर, संवादी स्वर, अनुवादी स्वर, वर्ज्य स्वर, विवादी स्वर , कण स्वर, चल
स्वर, अचल स्वर, सप्तक, पूर्वांग, उत्तरांग, राग, नाद, अलंकार, आलाप,
तान, गानसममींड ,, श्रुती, मंद्र सप्तक, मध्य सप्तक, तार सप्तक, ताल,
लय, ठेका, टाळी, मात्रा, खंड, सम, काल, दुप्पट, चौपट, तिप्पट, चौपट,
राग जाती : औडव - षाडव - संपूर्ण, वक्र स्वर इत्यादी.

नादाचे गुणधर्म, रागांच्या जाती, थाट व थाटांचे स्वर, सप्तक – व्याख्या,साप्तकाचे प्रकार, पूर्वांग – उत्तरांग, बंदिश, ख्याल, थाट व राग संकल्पना, थाट व राग तुलना, षड्ज – पंचम भाव, मार्गी संगीत, देशी संगीत, लोकसंगीत, राग संगीत, सुगम संगीत – शब्दप्रधान संगीत, विषयाशी संबंधित सैद्धांतिक माहिती, रागाची शास्त्रीय माहिती आणि इतर तत्सम विषयांचा अभ्यास.

खालील संगीत तज्ञांचा जीवन परिचय –

- १) पंडीत विष्णू दिगंबर पलुस्कर २) पंडित विष्णू नारायण भातखंडे
- ३) गायनाचार्य पं. भास्करबुवा बखले ४) पं. रविशंकर ५) स्वामी हरिदास ६) तानसेन ७) अमीर खुसरो

४) खालील विषयांचा सखोल अभ्यास –

- १) राग -थाट संकल्पना
- २) लोकसंगीत
- ३) संगीतात तंबोन्याचे महत्व
- ४) वाद्यांचे प्रकार
- ५) स्वरलेखन पद्धती
- ६) संगीताचे सांस्कृतिक महत्व
- ७) संगीत आणि ललित कला
- ८) संगीत आणि जीवन

PAPER CODE - 11212 SEM - 2

**पदवी कला प्रथम वर्ष संगीत सामान्य स्तर (जी - २) राग संगीत
गायन**

**प्रात्यक्षिक अभ्यासक्रम एकूण गुणांक - १२०
प्रात्यक्षिक अभ्यास घटक**

१) स्वर ज्ञान - विद्यार्थ्यांस शुद्ध, कोमल स्वर आणि अभ्याक्रमातील रागांच्या स्वरात अलंकार ऐकून ओळखणे, गाता येणे आवश्यक आहे. मूलभूत अलंकार तालाच्या वजनात व वेगवेगळ्या लयीत गाता येणे आवश्यक आहे. तसेच नोटेशन व आकारात गाण्याची क्षमता असणे आवश्यक आहे.

२) राग ज्ञान -

खालील रागांमध्ये स्वर विस्तार आरोह - अवरोह - पकड यासह किमान एक मध्यलय बंदिश सुलभ आलाप तानांसह शिकावी. याच रागांमध्ये किमान एक लक्षणगीत व सरगम गीत शिकावे. गातांना हाताने ताल दर्शविता यावा.

- १) राग भैरव - २) राग - भूप (भूपाली) ३) राग- कल्याण ४) राग - अल्हैया बिलावल
५) राग - देस

३) ताल ज्ञान - खालील तालांचा व ठेक्यांचा अभ्यास आवश्यक.

- १) तीन ताल २) एक ताल ३) झपताल ४) केरवा ५) भजनी ठेका ६) दादरा ७) रूपक

वरील ताल हातावर टाळी - काल - मात्रा पद्धतीने म्हणण्याची क्षमता असावी.

तबल्यावर वाजवलेले ताल ओळखता यावेत.

४) इतर गीत गायन - खालील गीत प्रकार गाता येणे अपेक्षित.

१. राष्ट्रगीते - जन गण मन आणि वंदे मातरम् यासह काफ़ी, खमाज, देस अथवा इतर रागातील

२. ईशस्तवन ३. लोकगीत ४. भक्ती गीत ५. चित्रपट संगीत इत्यादि.

५) विषयाशी संबंधित सैद्धांतिक माहिती, रागाची शास्त्रीय माहिती आणि इतर तत्सम विषयांचा अभ्यास आवश्यक.

६) स्वतंत्ररित्या अथवा एकल सादरीकरण करता येणे अपेक्षित.

PAPER CODE - 11211 SEM - 1

पदवी कला प्रथम वर्ष संगीत - सामान्य स्तर (जी-१) राग
संगीत स्वरवाद्य वादन (सतार)

सैद्धांतिक अभ्यासक्रम एकूण गुणांक ८०
सैद्धांतिक अभ्यास घटक

१) राग ज्ञान -

भैरव, कल्याण, भूप, देस, अल्हैया बलवाल या सर्व रागांची संपूर्ण शास्त्रीय माहिती आरोह, अवरोह, पकड यासह मध्यलयीतील गतींचे स्वरलेखन आवश्यक.

२) ताल ज्ञान -

पुढील तालांचा अभ्यास - तिनताल, दादरा, रूपक, एकताल, केरवा.

३) व्याख्या, संज्ञा, संकल्पना -

नाद, श्रुति, स्वर, सप्तक, मंद्र सप्तक, तार सप्तक, चल स्वर, अचल स्वर, शुद्ध स्वर, कोमल स्वर, तीव्र स्वर, विकृत स्वर, विवादी स्वर, अनुवादी स्वर, राग, रागजाती, औडव, षाडव, संपूर्ण, वादी स्वर, संवादी स्वर, वर्ज्य स्वर, वक्रस्वर, लय, टाळी, मात्रा, खंड, सम, काल, ठेका, एकपट, दुप्पट थाट, थाटांचे स्वर, थाट व राग तुलना पूर्वांग, उत्तरांग मसितखानी गत, रजाखानी गत, मार्गीसंगीत, देशीसंगीत

४) खालील संगीत तज्ञांचे चरित्र व सांगितीक योगदान.

पं. वि. दि. पलुसकर, पं. रविशंकर, उ. बिलायत खाँ, पं. विष्णू नारायण भातखंडे

५) खालील विषयांचा सखोल अभ्यास -

वाद्यांचे वर्गीकरण, स्वर लेखन पध्दती, भारतीय संगीत पट (आदिम, लोक, धर्म, कला, जन, संगम) संगीत आणि अन्य ललित कला, (साहित्य, चित्र, शिल्प, नाट्य)

संदर्भ ग्रंथ सूची -

- १) संगीत परिभाषा - ले. रातंजनकर
- २) हिंदुस्तानी म्युझिक - ले. अशोक रानडे - नॅशनल बुक ट्रस्ट
- ३) संगीतशास्त्र परिचय - मधुकर गोडसे
- ४) सितार मालिका - ले. भगवतशरण शर्मा - संगीत कार्यालय हाथरस

PAPER CODE - 11212 SEM - 2

पदवी कला प्रथम वर्ष संगीत - सामान्य स्तर (जी-२) राग संगीत स्वरवाद्य वादन (सतार)

प्रात्यक्षिक अभ्यासक्रम एकूण गुणांक - १२०

प्रात्यक्षिक अभ्यास घटक

१) स्वर ज्ञान -

विद्यार्थ्यांस शुद्ध, कोमल स्वर व अभ्यासक्रमातील रागांच्या स्वरात अलंकार ओळखणे व वाजवून दाखवणे आवश्यक आहे.

२) राग ज्ञान -

खालील रागांमध्ये आरोह - अवरोह - पकड यासह प्रत्येक एक गत मध्य लयीत वाजून दाखविणे आवश्यक. गत वाजवताना प्रत्येकी २ तोडे तालात वाजवून शेवटी तीन तालाचे २/३ आवर्तने झाला वादन करणे आवश्यक.

राग - १- भैरव २. भूप ३. कल्याण ४. अल्हैया बिलावल ५. देस

३) ताल ज्ञान -

खालील तालांचा व ठेक्यांचा अभ्यास आवश्यक :

१) तीनताल २) एकताल ३) झपताल ४) केरवा ५) भजनी ठेका
६) दादरा ७) रूपक

वरील ताल हातावरील टाळी - काल - मात्रा दाखवून म्हणणे आवश्यक.
तबल्यावर वाजवलेले ताल ओळखणे आवश्यक.

४) सतार वादनातील काही वादन प्रकार -

सतार वादनातील खालील वादन प्रकारांची माहिती सांगून ते वाजवून दाखवणे आवश्यक.

मींड -१ स्वराची - अनुलोम व विलोम (सुलट व उलट)

लाग डाट किंवा घसीट - १ स्वराची - सुलट व उलट

सपाट तान ४ वेळा (मधे न थांबता) सलगपणे वाजवणे आवश्यक.

(आरोह मंद्र सप्तकातील पंचमापासून तार सप्तकातील मध्यमापर्यंत व
अवरोह तार सप्तकातील गंधरापासून मंद्र सप्तकातील धैवतापर्यंत)

सतारीचे अंगवर्णन व त्यांची नावे सांगता येणे आवश्यक.

सतार वाद्याचा इतिहास

PAPER CODE - 11211 SEM - 1

पदवी कला प्रथम वर्ष संगीत सामान्य स्तर (जी-१) सुगम संगीत

सैद्धांतिक अभ्यासक्रम एकूण गुणांक ८०

सैद्धांतिक अभ्यास घटक

१) संज्ञा -

१) स्वर २) ताल ३) लय ४) सप्तक ५) राग ६) मात्रा ७) सम ८) काल ९) ठेका

१०) नाद ११) खटका १२) मुरकी १३) अलंकार १४) मींड १५) कणस्वर

२) खालील विषयांची सर्वसाधारण माहिती.

१) हार्मोनियम २) अभंग ३) भावगीत ४) भक्तीगीत ५) आर्या ६) दिंडी साकी

७) लावणी ९) राष्ट्रगीत १०) श्लोक

३) खालील रागांची माहिती व स्वरविस्तार

१) काफी २) यमन ३) मांड ४) देस ५) भूप

४) खालील तालांचा अभ्यास.

१) त्रिताल २) दादरा ३) केरवा ४) रूपक

५) संगीत क्षेत्रातील थोर व्यक्तींचे जीवनकार्य

१) जी. एन. जोशी २) राम फाटक ३) नटसम्राट बालगंधर्व ४) वसंतराव देशपांडे ५) पं. हृदयनाथ मंगेशकर ६) सुमन कल्याणपूर ७) सुरेश वाडकर

६) निबंध लेखन -

१) महाराष्ट्राचे लोकसंगीत २) भावगीत साधना ३) सुगम संगीतातील शब्दप्रधान संगीत ४) महाराष्ट्रातील सुगम संगीत परंपरा ५) पार्श्वगायन ६) पं. विष्णू नारायण भातखंडे स्वरलेखन पध्दतीची माहिती.

PAPER CODE - 11212 SEM - 2

पदवी कला प्रथम वर्ष संगीत सामान्य स्तर (जी-२) सुगम संगीत

प्रात्यक्षिक अभ्यासक्रम एकूण गुणांक - १२०

प्रात्यक्षिक अभ्यास घटक

- १) स्वर व तालज्ञान (प्राथमिक)
- २) कमीत कमी पाच अलंकार पलट्यांचा अभ्यास
- ३) खालील गीतप्रकारांची माहिती व कोणतेही दोन प्रकार सादर करता येणे आवश्यक.
१. अभंग २. भक्तिगीत ३. भावगीत ४. चित्रपट संगीत ५. लोकगीत ६. राष्ट्रगीत
७. देशभक्तीपर गीत.
- ४) राग व ताल ओळखणे.

अंतर्गत मूल्यांकन -

विद्यार्थ्यांची उपस्थिती, संगीत, विभागातील उपक्रमांमधील सहभाग, इतर उपक्रमांमध्ये सहभाग इ. वरून प्रत्येक विद्यार्थ्यांचे अंतर्गत मूल्यांकन होईल.

अभ्यास पुस्तिका -

विद्यार्थ्यांनी आपल्या सैध्दांतिक व प्राथमिक अभ्यासक्रमाची व्यवस्थित नोंद या अभ्यास पुस्तिकेत करणे अपेक्षित आहे.

वरील दोन्ही गुण विद्यार्थ्यांच्या वार्षिक परीक्षेत समाविष्ट केले जातील.

PAPER CODE - 11211 SEM - 1

पदवी कला प्रथम वर्ष सामान्य स्तर (जी-१) तबला

सैद्धांतिक अभ्यासक्रम एकूण गुणांक ८०
सैद्धांतिक अभ्यास घटक

- १) व्याख्या - संगीत, नाद, स्वर, लय, मात्रा, ताल, सम, ताली, विभाग, ठेका, आवर्तन, किस्म, बराबर, दुगुन, मुखडा, तिहाई, कायदा, पलटा.
- २) दायँ-बायँ वर वाजणाऱ्या सर्व प्रमुख वर्णांची माहिती तसेच या सर्व वर्णांची निकास पध्दती लिहिणे आवश्यक.
- ३) पं. भातखंडे ताललिपीची माहिती देऊन या पध्दतीप्रमाणे तीनताल, झपताल, दादरा, केरवा या तालांची एकपट (बराबरी) व दुप्पट (दुगुन) लिहिण्याची क्षमता.
- ४) लय व लयीचे प्रकार (विलंबित, मध्य, द्रुत) यांची माहिती.
- ५) खालील कलाकारांचे जीवन चरित्र व सांगितीक योगदान.
 - १) उस्ताद अहमदजान थिरकवाँ
 - २) उस्ताद अमीरहुसेन खाँ
 - ३) उस्ताद हबीबुद्दिन खाँ

PAPER CODE - 11212 SEM - 2

पदवी कला प्रथम वर्ष सामान्य स्तर (जी-२) तबला

प्रात्यक्षिक अभ्यासक्रम एकूण गुणांक - १२०
प्रात्यक्षिक अभ्यास घटक

- १) खालील तालांची एकपट व दुप्पट वाजविण्याची तसेच सर्व तालांची एकपट व दुप्पट हातावर टाळी, खाली दाखवून म्हणण्याची क्षमता.
- १) तीन ताल २) झपताल ३) दादरा ४) केरवा.
- २) ताल तीनतालमध्ये घतिकिटडः चा व घतिकिटडः चा प्रत्येकी एक कायदा तीन पलटे व तिहाईसह वाजविण्याची क्षमता.
- ४) ताल तीनताल व झपतालमध्ये २ मुखडे, २ किस्म व समेपासून समेपर्यंत एक तिहाई वाजविण्याची क्षमता.

सर्व वर्षाकरीता संदर्भ ग्रंथ -

- १) तबला - पं. अरविंद मूळगांवकर - पॉप्युलर प्रकाशन
- २) तबला - कला और शास्त्र - पं. सुधीर माईणकर
- ३) तबला और पखावज के घराने एवं परंपराए - डॉ. आबान मिस्त्री
- ४) सर्वांगीण तबला - आमोद दंडगे - अभिनंदन प्रकाशन
- ५) तलार्णव - आमोद दंडगे - अभिनंदन प्रकाशन

सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठाच्या कार्यक्षेत्रातील

संग्रह

महाविद्यालयांमध्ये राबविला जाणारा संगीत विषय

अभ्यासक्रम

(सी.बी.सी.एस.)

२०१९ - क्रेडीट पॅटर्न

अभ्यासक्रम बदलाचे शैक्षणिक वर्ष :- २०२० - २१

पदवी कला द्वितीय वर्ष
संगीत – सामान्य व विशेष स्तर
सेमिस्टर ३ व ४

राग संगीत गायन
राग संगीत स्वरवाद्य वादन
सुगम संगीत

तबला

PAPER CODE - 22317 SEM 3

पदवी कला द्वितीय वर्ष संगीत सामान्य स्तर (जी - 3) राग संगीत
गायन

सैद्धांतिक अभ्यासक्रम एकूण गुणांक ८०
सैद्धांतिक अभ्यास घटक

१) राग ज्ञान

१) बिभास २) वृन्दावनी सारंग ३) केदार ४) बिहाग ५)
मालकंस

अभ्यासक्रमातील सर्व रागांची संपूर्ण शात्रीय माहिती,स्वर विस्तार, आरोह अवरोह पकड यासह या रागांच्या बंदिशींचे स्वर लेखन, समप्राकृतिक रागांमधील साम्य भेद व तुलना

२) ताल ज्ञान

प्रथम वर्षातील सर्व तालांची एकपट- दुप्पट तसेच तीन ताल व झपताल यांची तिप्पट व चौपट लिहिता येणे आवश्यक. या वर्षाच्या अभ्यासक्रमातील दीपचंदी, चौताल, धमार अब्दा तीनताल, धुमाळी, विलंबित एकताल या सर्व तालांचा विस्तृत अभ्यास.

३) व्याख्या, संज्ञा, संकल्पना –

ग्राम,वर्ण,विवादी, न्यास, ग्रह,अंश,गायक,नायक,
कलावंत,अल्पत्व,बहुत्व, बढत
गान क्रिया –खटका, मुर्की,मींड,कणस्वर, घसीट, खेंच, गमक,तान,
बेहलावा.

हिंदुस्थानी व कर्नाटक संगीत पद्धती

ख्याल गायकी

धृपद-धमार गायकी

तानांचे प्रकार

गणितानुसार उत्तर भारतीय ३२ थाटांची रचना

गान समय सिद्धांत

४) संगीतज्ञांचा जीवन परिचय

१) बैजू बावरा

२) डी.व्ही.पलुस्कर

३) अल्लादिया खाँ

४) अब्दुल करीम खाँ

५) पं.ओंकारनाथ ठाकूर

- ॡ) खललल वलषयलंचल सखोल अभ्यलस
- १) संगीत व आधुनलक वैज्ञलनलक उपकरणे
 - २) संगीत सलधनल
 - ३) लोक संगीत
 - ॡ) मी ऐकलेली मैफल
 - ॡ) संगीत सभेचे आयोजन

PAPER CODE – 22417 SEM 4

**पदवी कला द्वितिय वर्ष संगीत सामान्य स्तर (जी -४) राग संगीत
गायन**

प्रात्यक्षिक अभ्यासक्रम एकूण गुणांक - १२०

प्रात्यक्षिक अभ्यास घटक

१) मागील वर्षीचा संपूर्ण अभ्यासक्रम तयार असणे अपेक्षित.

२) रागज्ञान –

खालील रागांचा अभ्यास. या रागांमध्ये प्रत्येकी किमान २ बंदिशी (मध्यलय व द्रुत लय) आलाप तानांसहित शिकवाव्यात.

१) बिभास २) वृन्दावनी सारंग ३) केदार ४) बिहाग ५)

मालकंस

वरील रागांमध्ये धृपद, धमार, तराना, सरगम यापैकी काही गीत प्रकार शिकावेत. समप्राकृतिक रागांमधील साम्य – भेद व तुलना माहिती असावी.

१) ताल ज्ञान –

गत वर्षी शिकवलेल्या तालांसहित दीपचंदी, चौताल, धमार, अध्या तीनताल, धुमाळी,

विलंबित एकताल हे ताल शिकावेत.

प्रथम वर्षातील तालांची एकपट, दुप्पट, करता येणे आवश्यक.

1) इतर गीत गायन –

- १) भाव गीत २) गझल ३) हिंदी भजन ४) अभंग ५) देशभक्तीपर गीत या गीतप्रकारांचा अभ्यास
तसेच पिलू ,कालिंगडा अथवा इतर रागात या गीत प्रकारांचे सादरीकरण आवश्यक.
- 2) स्वतंत्ररित्या सादरीकरण आवश्यक. तसेच रागांची शास्त्रीय माहिती, विषयाशी संबंधित सैद्धांतिक माहिती तसेच इतर तत्सम विषयांचा अभ्यास.

PAPER CODE - 22318 SEM 3

**पदवी कला द्वितीय वर्ष संगीत विशेष स्तर (एस -१) राग संगीत
गायन**

सैद्धांतिक अभ्यासक्रम एकूण गुणांक - ८०

सैद्धांतिक अभ्यास घटक

१) राग ज्ञान

**१) यमन (कल्याण) २) छायाणट ३) हमीर ४) हिंडोल ५)
शुद्धसारंग**

अभ्यासक्रमातील वरील सर्व रागांची संपूर्ण शास्त्रीय माहिती, स्वर विस्तार , आरोह, अवरोह, पकड, यासह या रागांच्या विलंबित, मध्य, द्रुतलय बंदिशींचे स्वरलेखन , समप्राकृतिक रागांमधील साम्य, भेद व तुलना

२) ताल ज्ञान

आतापर्यंत शिकवलेल्या व या वर्षीच्या अभ्यासक्रमातील सर्व तालांचा विस्तृत अभ्यास

३) व्याख्या, संज्ञा, संकल्पना

१) संधिप्रकाश राग, २) पूर्वांगवादी राग , ३) उत्तरांगवादी राग ४) आंदोलित ५) ग्रह, अंश, न्यास ६) विन्यास- अपन्यास ७) मिश्रराग ८) संकीर्ण राग ९) रागांग राग १०) पूर्वरग ११) उत्तरराग १२) जोडराग १३) चल स्वर- अचल स्वर १४) तीव्र स्वर

विस्तृत संकल्पना

१) रागवर्गीकरण पद्धती

२) गायक - नायक- वाग्येयकार- कलावंत

३) चतरंग - त्रिवट - तराणा - टप्पा

४) ठुमरी- दादरा - चैती- कजरी

५) देशी संगीत- मार्गी संगीत

६) श्रुति स्वर विभाजन

४) संगीतज्ञांचा जीवन परिचय

उ. अमीर खाँ, पं. गजाननराव जोशी, पं. रविशंकर, पं.
बाळकृष्णबुवा इचलकरंजीकर,

उ. अल्लारखाँ

५) खालील विषयांचा सखोल अभ्यास

१) कंठसाधना

२) संगीतातील घराणी

३) लोकसंगीत शैली व प्रादेशिक महत्त्व

४) शब्दोच्चाराचे महत्त्व

५) संगीत- गुरुमुखी विद्या

PAPER CODE - 22418 SEM 4

पदवी कला द्वितीय वर्ष संगीत विशेष स्तर (एस-२) राग संगीत
गायन

प्रात्यक्षिक अभ्यासक्रम एकूण गुणांक - १२०

प्रात्यक्षिक अभ्यास घटक

मागील वर्षीचा संपूर्ण अभ्यासक्रम तयार असणे अपेक्षित.

रागज्ञान -

खालील रागांचा अभ्यास. या रागांमध्ये विलंबित ख्याल (बडा ख्याल) तसेच मध्यलय/ द्रुत लय बंदिशी आलाप तानांसहित शिकवाव्यात.

१) यमन (कल्याण) २) छाया नट ३) हमीर ४) हिंडोल ५) शुद्धसारंग तसेच वरील रागांमध्ये धृपद,धमार,तराना,सरगम, त्रिवट, चतरंग, अष्टपदी यापैकी काही गीत प्रकार शिकवावेत.समप्राकृतिक रागांमधील साम्य - भेद व तुलना माहिती असावी.

ताल ज्ञान -

गत वर्षी शिकलेले जी-२ मधील सर्व तालांसहित विलंबित एकताल, विलंबित तीनताल, झुमरा, चौताल, धमार, तिलवाडा, आडा चौताल हे ताल शिकावेत.

इतर गीत गायन -

खमाज, पिलू, मांड, कालिंगडा अथवा इतर रागातील ठुमरी, दादरा गायन शैलीचे (उपशास्त्रीय गायन शैली) ठुमरी, दादरा, चैती, कजरी यापैकी काही गायन प्रकार तसेच गजल, नाट्यसंगीत, भावगीत, चित्रपट गीत, हिंदी भजन, धून, भक्तीगीत अशा तत्सम गायन प्रकारांचा अभ्यास.

3) स्वतंत्ररित्या साभागायन आवश्यक.

4) तंबोरा वाजवून गाण्याचा सराव करावा. तसेच रागांची शास्त्रीय माहिती, विषयाशी संबंधित सैद्धांतिक माहिती तसेच इतर तत्सम विषयांचा अभ्यास.

PAPER CODE 22319 SEM 3

पदवी कला द्वितीय वर्ष संगीत विशेष स्तर (एस -३) राग संगीत गायन

सैद्धांतिक अभ्यासक्रम एकूण गुणांक ८०

सैद्धांतिक अभ्यास घटक

१) राग ज्ञान

१) भैरव २) बागेश्री ३) भीमपलास ४) जौनपुरी ५) चंद्रकौंस

अभ्यासक्रमातील वरील सर्व रागांची संपूर्ण शास्त्रीय माहिती, स्वर विस्तार, आरोह, अवरोह, पकड, यासह

या रागांच्या विलंबित, मध्य, द्रुतलय बंदिशींचे स्वरलेखन, समप्राकृतिक रागांमधील साम्य, भेद व तुलना

२) ताल ज्ञान

आतापर्यंत शिकलेल्या व या वर्षीच्या जी-२ आणि एस-१ मधील सर्व तालांसहित सूलताल, धमार, अर्ध्या-धुमाळी, पंजाबी हे ताल शिकावेत.

अभ्यासक्रमातील सर्व तालांचा विस्तृत अभ्यास

३) खालील विषयांचा अभ्यास -

- १) शब्दप्रधान संगीत
- २) सुगमसंगीत शैली
- ३) संगीत आणि साहित्य
- ४) नाटकात संगीताचे महत्व
- ५) ठुमरी, दादरा गायन शैली (उपशास्त्रीय गायन शैली)
- ६) स्वरलेखन पद्धतीची व्याप्ती आणि मर्यादा
- ७) महाराष्ट्राचे लोकसंगीत

४) संगीतज्ञांचा जीवन परिचय

उ. बडे गुलामअली खाँ, पं. जितेंद्र अभिषेकी, पं. भीमसेन जोशी, पं. व्ही. जी. जोग, उ. बिस्मिल्ला खाँ, श्रीमती बेगम अख्तर

५) खालील विषयांचा सखोल अभ्यास

- १) नभोवाणीद्वारे होणारा संगीत प्रसार
- २) धृपद, धमार गायकीचा इतिहास
- ३) पार्श्वगायन
- ४) पार्श्वसंगीत
- ५) संगीत शिक्षणाचे स्वरूप
- ६) संगीत व आधुनिक वैज्ञानिक उपकरणे

PAPER CODE - 22419 SEM 4

पदवी कला द्वितिय वर्ष संगीत विशेष स्तर (एस-४) राग संगीत
गायन

प्रात्यक्षिक अभ्यासक्रम एकूण गुणांक १२०

प्रात्यक्षिक अभ्यास घटक

मागील वर्षीचा संपूर्ण अभ्यासक्रम तयार असणे अपेक्षित.
यावर्षीच्या जी-२ आणि

एस-१ मधील अभ्यासक्रमाची मुलभूत माहिती आवश्यक

रागज्ञान –

खालील रागांचा अभ्यास. या रागांमध्ये विलंबित ख्याल (बडा ख्याल) तसेच मध्यलय/ द्रुतलय बंदिशी आलाप तानांसहित शिकाव्यात.

१) भैरव २) बागेश्री ३) भीमपलास ४) जौनपुरी ५) चंद्रकौंस
तसेच वरील रागांमध्ये धृपद, धमार, तराणा, सरगम, त्रिवट, चतरंग, अष्टपदी यापैकी दोन गीत प्रकार शिकावेत. समप्राकृतिक रागांमधील साम्य – भेद व तुलना माहिती असावी.

ताल ज्ञान –

गत वर्षी शिकलेले सर्व, जी-२ आणि एस-१ मधील सर्व तालांसहित सूलताल, धमार, अध्वा-धुमाळी, पंजाबी हे ताल शिकावेत.

इतर गीत गायन –

भैरवी, पहाडी अथवा इतर रागातील ठुमरी, दादरा, चैती, कजरी (उपशास्त्रीय गायन शैली) यापैकी काही गायन प्रकार तसेच गझल, नाट्यसंगीत, भावगीत, चित्रपट गीत, हिंदी भजन, धून, भक्तीगीत अशा तत्सम गायन प्रकारांचा अभ्यास.

स्वतंत्ररित्या सभागायन आवश्यक.

- तंबोरा वाजवून गाण्याचा सराव करावा. तसेच रागांची शास्त्रीय माहिती, विषयाशी संबंधित सैद्धांतिक माहिती तसेच इतर तत्सम विषयांचा अभ्यास

PAPER CODE - 22320

संगीतातील कौशल्य विकास – राग संगीत गायन

(Skill Development in Music – Raag Sangeet Gayan)

१) पदवी कला प्रथम वर्षापासून ते आतापर्यंतचे सर्व सैद्धांतिक व प्रात्यक्षिक अभ्यासक्रम तयार असणे आवश्यक.

२) राग ज्ञान –

खालील रागांची विस्तृत शास्त्रोक्त माहिती

- १) मालकंस २) कल्याण ३) शुद्धसारंग ४) भैरव ५) भीमपलास

३) ताल ज्ञान

प्रथम वर्षातील सर्व तालांची एकपट- दुप्पट तसेच तीन ताल व झपताल यांची तिप्पट व चौपट लिहिता येणे आवश्यक. या वर्षीच्या अभ्यासक्रमातील दीपचंदी, चौताल, धमार अद्धा तीनताल, धुमाळी, विलंबित एकताल या सर्व तालांचा विस्तृत अभ्यास.

४) व्याख्या, संज्ञा, संकल्पना –

ग्राम, वर्ण, विवादी, न्यास, ग्रह, अंश, गायक, नायक,
कलावंत, अल्पत्व, बहुत्व, बढत

गान क्रिया – खटका, मुर्की,मींड,कणस्वर, घसीट, खेंच, गमक,तान,
बेहलावा,

संधिप्रकाश राग,पूर्वांगवादी राग, उत्तरांगवादी राग, आंदोलित ग्रह,
अंश, न्यास, विन्यास- अपन्यास, मिश्रराग, संकीर्ण राग, रागांग राग
,पूर्वराग, उत्तरराग, जोडराग ,चल स्वर- अचल स्वर, तीव्र स्वर

* ख्याल गायकी

* धृपद - धमार गायकी

* तानांचे प्रकार

* शब्दप्रधान संगीत

* सुगमसंगीत शैली

* संगीत आणि साहित्य

४) संगीतज्ञांचा जीवन परिचय

बैजू बावरा, अब्दुल करीम खाँ, पं. रविशंकर, पं. बाळकृष्णबुवा
इचलकरंजीकर,उ. बडे गुलामअली खाँ, पं. जितेंद्र अभिषेकी

PAPER CODE - 22420

संगीतातील कौशल्य विकास – राग संगीत गायन

(Skill Development in Music – Raag Sangeet Gayan)

१) पदवी कला प्रथम वर्षापासून ते आतापर्यंतचे सर्व सैद्धांतिक
व प्रात्यक्षिक अभ्यासक्रम तयार असणे आवश्यक.

२) राग ज्ञान –

खालील रागांची विस्तृत शास्त्रोक्त माहिती

१) विभास २) चंद्रकौंस ३) जौनपुरी ४) हमीर ५) हिंडोल

३) ताल ज्ञान

प्रथम व द्वितीय वर्षातील सर्व तालांची एकपट- दुप्पट तसेच एकताल व तीनताल यांची तिप्पट व चौपट लिहिता येणे आवश्यक. या वर्षीच्या अभ्यासक्रमातील विलंबित एकताल, विलंबित तीनताल, झुमरा, चौताल, धमार, तिलवाडा, आडा चौताल हे ताल शिकावेत.

४) व्याख्या, संज्ञा, संकल्पना –

ग्राम,वर्ण,विवादी, न्यास, ग्रह,अंश,गायक,नायक, कलावंत,अल्पत्व,बहुत्व, बढत गान क्रिया – खटका, मुर्की,मींड,कणस्वर, घसीट, खेंच, गमक,तान, बेहलावा,

संधिप्रकाश राग,पूर्वांगवादी राग, उत्तरांगवादी राग, आंदोलित ग्रह, अंश, न्यास, विन्यास- अपन्यास, मिश्रराग, संकीर्ण राग, रागांग राग ,पूर्वराग, उत्तरराग, जोडराग ,चल स्वर- अचल स्वर, तीव्र स्वर

* ख्याल गायकी

* ठुमरी, दादरा गायन शैली (उपशास्त्रीय गायन शैली)

* स्वरलेखन पद्धतीची व्याप्ती आणि मर्यादा

* महाराष्ट्राचे लोकसंगीत

* संगीत आणि साहित्य

५) संगीत तज्ञांचा जीवन परिचय

पं. भीमसेन जोशी, पं. व्ही. जी. जोग, उ. अमीर खाँ, पं. गजाननराव जोशी,अल्लादिया खाँ
अब्दुल करीम खाँ, पं.ओंकारनाथ ठाकूर

PAPER CODE - 22317 SEM 3

पदवी कला द्वितीय वर्ष संगीत सामान्य स्तर (जी - ३) राग संगीत
स्वरवाद्य वादन (सतार)

सैद्धांतिक अभ्यासक्रम एकूण गुणांक ८०
सैद्धांतिक अभ्यास घटक

१) राग ज्ञान

१) भीमपलास २) वृन्दावनी सारंग ३) बिहाग ४) भैरवी ५)
मालकौंस

अभ्यासक्रमातील सर्व रागांची संपूर्ण शास्त्रीय माहिती, स्वर
विस्तार, आरोह, अवरोह, पकड, या सह या रागांच्या विलंबित,
मध्य, द्रुत लय म्हणजेच मसितखानी व रजाखनी गतींचे स्वरलेखन,
समप्राकृतिक रागांमधील साम्य, भेद व तुलना

२) ताल ज्ञान

तीनताल (त्रिताल) व झपताल यांची दुप्पट व चौपट लिहिता येणे
आवश्यक.

३) संगीतज्ञांचा जीवन परिचय

१) उ. अहमदजान थिरकवाँ
२) उ. अब्दुल करीम खाँ
३) आचार्य बाबा अल्लाउद्दीन खाँ

४) खालील विषयांवर निबंध लिहिता येणे आवश्यक

- १) लोकसंगीत
- २) मी ऐकलेली संगीत मैफिल
- ३) संगीत सभेचे आयोजन
- ४) भारतीय संगीताच्या इतिहासातील स्थित्यंतरे (साम गायन,जाती गायन,प्रबंध,धृपद,ख्याल

PAPER CODE - 22417 SEM 4

**पदवी कला द्वितिय वर्ष संगीत सामान्य स्तर (जी -४) राग संगीत
स्वरवाद्य वादन (सतार)**

**प्रात्यक्षिक अभ्यासक्रम एकूण गुणांक १२०
प्रात्यक्षिक अभ्यास घटक**

मागील संपूर्ण वर्षाचा संपूर्ण अभ्यासक्रम तयार असणे अपेक्षित

१) रागज्ञान –

खालील रागांचा अभ्यास.

३) भैरवी २) वृन्दावनी सारंग ३) भीमपलास ४) बिहाग ५)
मालकौंस

तसेच वरील रागांमध्ये २ गत, (मध्य व द्रुत)तोड्यांसहित वाजवता येणे
आवश्यक. यापैकी कोणत्याही एका रागामध्ये झाला वादन करून
तिहाई घेऊन त्याचा शेवट करणे

२) ताल ज्ञान –

गत वर्षी शिकलेले सर्व तालांमध्ये एकपट,दुप्पट करता येणे
आवश्यक. विलंबित तीन ताल अभ्यास आवश्यक तालाच्या मात्रा मोजता
येणे आवश्यक.

सतार वादनातील काही वादन प्रकार

१) जमजमा(पटक)-(पुढील स्वर मधल्या बोट्याच्या आघाताने
वाजवणे)

२) खटका-(मधल्या बोटाने छेडून ३ अवरोही स्वर वाजवणे)

३) मुर्की- (एका आघातात ३ अवरोही स्वर वाजवणे)

PAPER CODE - 22318 SEM 3

**पदवी कला द्वितीय वर्ष - संगीत विशेष स्तर (एस - १) राग संगीत
स्वरवाद्य वादन (सतार)**

सैद्धांतिक अभ्यासक्रम एकूण गुणांक - ८०

सैद्धांतिक अभ्यास घटक

१) राग ज्ञान

१) भैरव २) केदार ३) दुर्गा ४) बागेश्री ५) भीमपलास
अभ्यासक्रमातील सर्व रागांची संपूर्ण शास्त्रीय माहिती, स्वर विस्तार,
आरोह, अवरोह, पकड, यासह या रागांच्या विलंबित, मध्य, द्रुत लय
म्हणजेच मसितखानी व रजाखनी गतींचे स्वरलेखन, समप्राकृतिक
रागांमधील साम्य, भेद व तुलना

२) ताल ज्ञान

आतापर्यंत शिकलेल्या सर्व तालांचा विस्तृत अभ्यास

३) व्याख्या, संज्ञा, संकल्पना -

१) संधीप्रकाश राग २) पूर्वांगवादी राग ३) उत्तरांगवादी राग ४) विन्यास
५) अंश ६) आंदोलित स्वर

७) अपन्यास ८) संकीर्ण राग ९) जोड राग

४) सखोल अभ्यास

- १) रागवर्गीकरण पद्धती
- २) गायक- नायक- वाग्येयकार- कलावंत
- ३) चतरंग- त्रिवट- तराना- टप्पा
- ४) उपशास्त्रीय संगीत प्रकार
- ५) ठुमरी - दादरा - चैती- कजरी
- ६) श्रुति स्वर विभाजन

३) खालील संगीतज्ञांचे चरित्र व सांगीतिक योगदान -

उ.अमीर खाँ, पं.गजाननराव जोशी, पं.व्ही.जी.जोग, पं.रवी शंकर,
अन्नपूर्णा देवी, बडे गुलामअली खाँ,

उ. अल्लार खाँ

४) खालील विषयांचा सखोल अभ्यास आवश्यक

- १) हाताच्या तयारीसाठी करावयाचा रियाज
- २) सतार वादनातील प्रमुख घराणी (सेनी घराणे, इटावा, जाफराबादी बाज, मैहर घराणे)
- ३) रियाजाचे महत्व
- ४) संगीत गुरुमुखी विद्या
- ५) सतार या वाद्याचा इतिहास व सतारीचे आत्ताचे स्वरूप

PAPER CODE - 22418 SEM 4

पदवी कला द्वितीय वर्ष संगीत विशेष स्तर (एस -२) राग संगीत
स्वरवाद्य वादन (सतार)

प्रात्यक्षिक अभ्यासक्रम एकूण गुणांक १२०

प्रात्यक्षिक अभ्यास घटक

मागील संपूर्ण वर्षाचा संपूर्ण अभ्यासक्रम तयार असणे
अपेक्षित

१) रागज्ञान –

खालील रागांचा अभ्यास.

१) भैरव २) केदार ३) दुर्गा ४) बागेश्री ५) भीमपलास
वरील रागांमध्ये मसीतखानी (विलंबित) गत, मध्य / द्रुत लय यामध्ये
रजाखानी आलाप व तोड्यांसहित सादर करणे आवश्यक.
अभ्यासक्रमातील कोणत्याही रागातील एक राजाखानी गत दुप्पट, चौपट
या लयीत वाजवून दाखवणे.

२) ताल ज्ञान –

गत वर्षी शिकलेले सर्व तालांसहित चौताल व धमार या तालांचे
बोल म्हणून दाखवणे आवश्यक

३) सतार वादनातील काही वादन प्रकार

मागील वर्षाच्या सर्व वादन प्रकारांचा अभ्यास असणे आवश्यक

सतार स्वरात जुळवता येणे आवश्यक (तोंडओळख)

४) जमजमा (पटक) पुढील स्वर मधल्या बोट्याच्या आघाताने वाजवणे

५) खटका (मधल्या बोटाने छेडून ३ अवरोही स्वर वाजवणे)

६) मुर्की (एका आघातात ३ अवरोही स्वर वाजवणे)

PAPER CODE - 22319 SEM 3

**पदवी कला द्वितीय वर्ष संगीत विशेष स्तर (एस -३) राग संगीत
स्वरवाद्य वादन (सतार)**

सैद्धांतिक अभ्यासक्रम एकूण गुणांक ८०

सैद्धांतिक अभ्यास घटक

१) राग ज्ञान

१) कल्याण २) कलावती ३) चंद्रकौंस ४) शुद्ध सारंग ५)
जौनपुरी

अभ्यासक्रमातील सर्व रागांची संपूर्ण शास्त्रीय माहिती, स्वर विस्तार,
आरोह, अवरोह, पकड, या सह या रागांच्या विलंबित, मध्य, द्रुत लय

म्हणजेच मसितखानी व रजाखनी गतींचे स्वरलेखन, समप्राकृतिक रागांमधील साम्य, भेद व तुलना

२) ताल ज्ञान

आतापर्यंत शिकलेल्या सर्व तालांचा विस्तृत अभ्यास

३) खालील विषयांचा अभ्यास

१) सतार वादनातील मिंडचे महत्त्व

२) संगीत आणि साहित्य

३) नाटकात संगीताचे महत्त्व

४) स्वरलेखन पद्धती व्याप्ती आणि मर्यादा

५) महाराष्ट्रातील लोकसंगीत

६) सतार वादनातील तबला साथ

३) सखोल अभ्यास

१) नभोवाणी द्वारा होणारा संगीत प्रसार

२) शास्त्रीय संगीताचा सिने संगीतावरील प्रभाव

३) धृपद, धमार गायकीचा इतिहास

४) संगीत शिक्षणाचे स्वरूप

५) भाव दर्शनासाठी निरनिराळ्या वाद्यांचा उपयोग

६) संगीत व आधुनिक वैज्ञानिक उपकरणे

७) तुलनात्मक वाद्ये (तंतू वाद्ये तत-वितत)

४) खालील संगीतज्ञांचे चरित्र व सांगीतिक योगदान -

पं.जितेंद्र अभिषेकी, पं.भीमसेन जोशी, उस्ताद बिस्मिला खान,
उ.अमजद अली खान, बेगम अख्तर

५) खालील विषयांचा सखोल अभ्यास आवश्यक

१) हाताच्या तयारीसाठी करावयाचा रियाज

२) सतार वादनातील प्रमुख घराणी (सेनी
घराणे, इटावा, जाफराबादी बाज, मैहर घराणे)

- ३) रियाजाचे महत्व
- ४) संगीत गुरुमुखी विद्या
- ५) सतार या वाद्याचा इतिहास व सतारीचे आत्ताचे स्वरूप

PAPER CODE - 22419 SEM 4

पदवी कला द्वितिय वर्ष संगीत विशेष स्तर (एस - ४) राग संगीत
स्वरवाद्य वादन (सतार)

प्रात्यक्षिक अभ्यासक्रम एकूण गुणांक १२०
प्रात्यक्षिक अभ्यास घटक

मागील संपूर्ण वर्षीचा संपूर्ण अभ्यासक्रम तयार असणे अपेक्षित

१) रागज्ञान –

खालील रागांचा अभ्यास.

१) कल्याण २) कलावती ३) चंद्रकौंस ४) शुद्धसारंग ५) जौनपुरी
वरील रागांमध्ये मसीतखानी (विलंबित) गत, मध्य / द्रुत लय यामध्ये
रजाखानी आलाप व तोड्यांसहित सादर करणे आवश्यक.
अभ्यासक्रमातील कोणत्याही रागात एक स्वराच्या मिंड चा वापर
करून झाला वादन करणे आवश्यक. सामाप्रकृतिक रागांचा
तुलनात्मक विचार आवश्यक.

२) ताल ज्ञान –

गत वर्षी शिकलेले सर्व तालांसहित सूल ताल, तिलवाडा, झुमरा या
तालांचे बोल म्हणून दाखवणे आवश्यक (खंडाप्रमाणे सम व काल
दाखवून)

३) सतार वादनातील काही वादन प्रकार

१) आलाप व जोड वादन (तोंड ओळख)

२) मागील वादन प्रकार तयारीने वाजवणे

स्वतंत्र रित्या सतार वादन करणे आवश्यक

PAPER CODE - 22320

संगीतातील कौशल्य विकास – सतार

(Skill Development in Music - Sitar)

१) पदवी कला प्रथम वर्षापासून ते आतापर्यंतचे सर्व सैद्धांतिक व प्रात्यक्षिक अभ्यासक्रम तयार असणे आवश्यक.

२) राग ज्ञान –

खालील रागांची विस्तृत शास्त्रोक्त माहिती

१) वृन्दावनी सारंग २) भैरव ३) केदार ४) बागेश्री ५) भीमपलास
अभ्यासक्रमातील सर्व रागांची संपूर्ण शास्त्रीय माहिती, स्वर विस्तार, आरोह, अवरोह, पकड, या सह या रागांच्या विलंबित, मध्य, द्रुत लय म्हणजेच मसितखानी व रजाखनी गतींचे स्वरलेखन, समप्राकृतिक रागांमधील साम्य, भेद व तुलना

३) ताल ज्ञान

आतापर्यंत शिकलेल्या सर्व तालांचा विस्तृत अभ्यास
तीनताल (त्रिताल) व झपताल यांची दुप्पट व चौपट लिहिता येणे
आवश्यक.

४) व्याख्या, संज्ञा, संकल्पना –

संधिप्रकाश राग, पूर्वांगवादी राग, उत्तरांगवादी राग, आंदोलित ग्रह, अंश, न्यास, विन्यास- अपन्यास, मिश्रराग, संकीर्ण राग, रागांग राग, पूर्वराग, उत्तरराग, जोडराग, चल स्वर- अचल स्वर, तीव्र स्वर

५) सतार वादनातील काही वादन प्रकार

१) जमजमा(पटक),(पुढील स्वर मधल्या बोटाच्या आघाताने वाजवणे)

२) खटका-(मधल्या बोटाने छेडून ३ अवरोही स्वर वाजवणे)

३) मुर्की- (एका आघातात ३ अवरोही स्वर वाजवणे)

४) लोकसंगीत

५) मी ऐकलेली संगीत मैफिल

५) खालील विषयांचा सखोल अभ्यास आवश्यक

१) हाताच्या तयारीसाठी करावयाचा रियाज

२) सतार वादनातील प्रमुख घराणी (सेनी घराणे, इटावा, जाफराबादी बाज, मैहर घराणे)

३) रियाजाचे महत्व

५) संगीत तज्ञांचा जीवन परिचय

उ. अहमदजान थिरकवाँ , उ. अब्दुल करीम खाँ, उ.अमीर खाँ, पं.गजाननराव जोशी, अन्नपूर्णा देवी

PAPER CODE - 22420

संगीतातील कौशल्य विकास – सतार

(Skill Development in Music - Sitar)

१) पदवी कला प्रथम वर्षापासून ते आतापर्यंतचे सर्व सैद्धांतिक व प्रात्यक्षिक अभ्यासक्रम तयार असणे आवश्यक.

२) राग ज्ञान – खालील रागांची विस्तृत शास्त्रोक्त माहिती

१) वृन्दावनी सारंग २) भैरव ३) केदार ४) बागेश्री ५) भीमपलास

अभ्यासक्रमातील सर्व रागांची संपूर्ण शास्त्रीय माहिती, स्वर विस्तार, आरोह, अवरोह, पकड, या सह या रागांच्या विलंबित, मध्य, द्रुत लय म्हणजेच मसितखानी व रजाखनी गतींचे स्वरलेखन, समप्राकृतिक रागांमधील साम्य, भेद व तुलना

३) ताल ज्ञान - आतापर्यंत शिकलेल्या सर्व तालांचा विस्तृत अभ्यास एकताल व तीनताल (त्रिताल) यांची दुप्पट व चौपट लिहिता येणे आवश्यक.

४) व्याख्या, संज्ञा, संकल्पना -

संधीप्रकाश राग, पूर्वांगवादी राग, उत्तरांगवादी राग, विन्यास, अंश, आंदोलित स्वर, अपन्यास, संकीर्ण राग, जोड राग

संधिप्रकाश राग, पूर्वांगवादी राग, उत्तरांगवादी राग, आंदोलित ग्रह, अंश, न्यास, विन्यास- अपन्यास, मिश्रराग, संकीर्ण राग, रागांग राग, पूर्वरंग, उत्तरराग, जोडराग, चल स्वर- अचल स्वर, तीव्र स्वर

* सतार वादनातील काही वादन प्रकार

१) जमजमा (पटक), (पुढील स्वर मधल्या बोटाच्या आघाताने वाजवणे)

२) खटका-(मधल्या बोटाने छेडून ३ अवरोही स्वर वाजवणे)

३) मुर्की- (एका आघातात ३ अवरोही स्वर वाजवणे)

५) खालील विषयांचा सखोल अभ्यास

१) रागवर्गीकरण पद्धती

२) गायक- नायक- वाग्येयकार- कलावंत

३) चतरंग- त्रिवट- तराना- टप्पा

४) उपशास्त्रीय संगीत प्रकार

५) ठुमरी – दादरा – चैती- कजरी

६) श्रुति स्वर विभाजन

५) संगीत तज्ञांचा जीवन परिचय

उ. अहमदजान थिरकवाँ , उ. अब्दुल करीम खाँ, पं.व्ही.जी.जोग, पं.रवी शंकर, बडे गुलामअली खाँ

PAPER CODE - 22317 SEM 3

पदवी कला द्वितिय वर्ष संगीत सामान्य स्तर (जी - ३) सुगम संगीत
सैद्धांतिक अभ्यासक्रम एकूण गुणांक - ८०

सैद्धांतिक अभ्यास घटक

१) राग ज्ञान

खालील रागांची माहिती व स्वर विस्तार

१) बिहाग २) भीमपलासी ३) दुर्गा ४) पहाडी ५) भैरवी

२) ताल ज्ञान

खालील तालांचा अभ्यास

१) धुमाळी २) भजनी ३) झपताल

३) व्याख्या, संज्ञा, संकल्पना -

१) वादी २) संवादी ३) अनुवादी ४) विवादी ५) आलाप ६) तान

७) शुद्ध, विकृत स्वर ८) आवर्तन ९) पकड १०) राग समय ११) बोल ताना

४) सर्व साधारण माहिती

१) तबला २) काव्य गायन ३) भजन ४) होरी ५) चैती ६) कजरी ७) अभिनय गीत ८) गझल

९) संचालन गीत १०) दोहा ११) ईश स्तवन

५) खालील संगीतज्ञांचे चरित्र व सांगीतिक योगदान -

वसंत देसाई, पं.जितेंद्र अभिषेकी, छोटा गंधर्व, गोविंद बल्लाळ देवल, गजानन वाटावे,

श्रीमती लता मंगेशकर, संत सूरदास

६) निबंध लेखन

१) ललित संगीत

- २) महाराष्ट्रातील संगीत नाटक
- ३) संत आणि संगीत
- ४) सिने संगीत
- ५) भक्ती संगीत
- ६) पं. विष्णू नारायण भातखंडे स्वर लेखन पद्धतीचा अभ्यास
- ७) संगीताशी निगडित आधुनिक वैज्ञानिक उपकरणे यांचा प्राथमिक अभ्यास – ध्वनीवर्धक, ध्वनी प्रक्षेपक, ध्वनीमुद्रक

PAPER CODE - 22417 SEM 4

पदवी कला द्वितीय वर्ष - संगीत सामान्य स्तर (जी -४) सुगम संगीत

प्रात्यक्षिक अभ्यासक्रम एकूण गुणांक १२०

प्रात्यक्षिक अभ्यास घटक

ताल ज्ञान – प्रथम व द्वितीय वर्षातील ताल हातावर टाळी,काल पद्धतीने देणे व तबल्यावर वाजवलेला ताल ओळखणे
अभ्यासक्रमातील कोणत्याही एका रागातील छोटा ख्याल म्हणणे
प्रथम व द्वितीय वर्षातील राग स्वर समुहावरून ओळखणे
खालील गीत प्रकारांची माहिती व कोणतेही दोन गीत प्रकार सादर करता येणे आवश्यक

१) भजन २) होरी ३) लावणी ४) ओवी ५) गझल ६) भाव गीत

प्रथम वर्षाव्यतिरिक्त अन्य पाच अलंकार पलट्यांचा अभ्यास

अंतर्गत मूल्यमापन

विद्यार्थ्यांनी आपल्या सैद्धांतिक व प्रात्यक्षिक अभ्यासक्रमाची व्यवस्थित नोंद या अभ्यास पुस्तिकेत करणे आपेक्षित आहे.

वरील दोन्ही गुण विद्यार्थ्यांच्या वार्षिक परीक्षेत समाविष्ट केले जातील.

PAPER CODE – 22318 SEM 3

पदवी कला द्वितीय वर्ष संगीत विशेष स्तर (एस -१) सुगम संगीत
सैद्धांतिक अभ्यासक्रम एकूण गुणांक ८०

जी १ या वर्षाच्या अभ्यासक्रमाची उजळणी अपेक्षित
सैद्धांतिक अभ्यास घटक

१) राग ज्ञान

खालील रागांची माहिती व स्वर विस्तार

१) तिलक कामोद २) मालकंस ३) हिंडोल ४) खमाज ५)
रामकली

२) ताल ज्ञान

खालील तालांचा अभ्यास

१) अर्धा त्रिताल २) दीपचंदी ३) पंजाबी

व्याख्या, संज्ञा, संकल्पना -

१) वारकरी भजन, २) कलावंत ३) वासुदेव ४) गोंधळ

४) सर्व साधारण माहिती

१) पखावज

२) सारंगी

३) सिंथेसायझर

४) हार्मनी व मेलडी ५) गायनाची ढब

३) खालील संगीतज्ञांचे चरित्र व सांगीतिक योगदान -

डी.एल.रानडे, जोत्सना भोळे, राम कदम, होनाजी बाळा, श्रीनिवास खळे,

४) निबंध लेखन

१) लोक संगीताची वैशिष्ट्ये

२) साहित्य व सुगम संगीतातील वाद्यवृंद रचना,

३) चित्रपट व सुगम संगीत

४) सुगम संगीताचे स्वरूप

५) संगीत स्पर्धांचे आयोजन

६) कंठ साधना - स्वरयंत्ररचना व वर्णोच्चार

PAPER CODE - 22418 SEM 4

पदवी कला द्वितीय वर्ष संगीत विशेष स्तर (एस -२) सुगम संगीत

प्रात्यक्षिक अभ्यासक्रम एकूण गुणांक - १२०

प्रात्यक्षिक अभ्यास घटक

१) **रागज्ञान** - अभ्यासक्रमातील खालीलपैकी कोणत्याही एका रागातील छोटा ख्याल व त्याच रागावर आधारित एक गीत गाता येणे आवश्यक

१) तिलक कामोद २) मालकंस ३) हिंडोल ४) खमाज ५) रामकली

२) **तालज्ञान** - आतापर्यंत अभ्यासलेल्या सर्व तालांचा सर्वकष अभ्यास

प्रथम व द्वितीय वर्षातील राग स्वरसमुहावरून ओळखणे खालील गीत प्रकारांची माहिती व कोणतेही दोन गीत प्रकार सादर करता येणे आवश्यक

१) निर्गुणी भजन २) ठुमरी ३) दादरा ४) पोवाडा ५) गझल (मराठी,हिंदी,उर्दू)

एखादी रचना ऐकून त्याचा ताल ओळखणे

अंतर्गत मूल्यमापन

विद्यार्थ्यांची उपस्थिती,संगीत विभागातील उपक्रमातील सहभाग, इ. वरून विद्यार्थ्यांचे अंतर्गत मुल्यांकन होईल.

अभ्यास पुस्तिका -

विद्यार्थ्यांनी आपल्या सैद्धांतिक व प्रात्यक्षिक अभ्यासक्रमाची व्यवस्थित नोंद या अभ्यास पुस्तिकेत करणे अपेक्षित आहे.

वरील दोन्ही गुण विद्यार्थ्यांच्या वार्षिक परीक्षेत समाविष्ट केले जातील.

PAPER CODE – 22319 SEM 3

पदवी कला द्वितीय वर्ष संगीत विशेष स्तर (एस -३) सुगम संगीत
सैद्धांतिक अभ्यासक्रम एकूण गुणांक ८०
सैद्धांतिक अभ्यास घटक

जी १ या वर्षाच्या अभ्यासक्रमाची उजळणी अपेक्षित

राग ज्ञान

खालील रागांची माहिती व स्वर विस्तार

- १) तिलंग २) कलावती ३) झिंझोटी ४) केदार ५) मिया
मल्हार ६) जौनपुरी

ताल ज्ञान

आत्तापर्यंतच्या सर्व तालांचा अभ्यास

व्याख्या, संज्ञा, संकल्पना –

मांड, गरबा गीत, नज्म, भांगडा गीत, कव्वाली, हीर
सर्व साधारण माहिती ,

मृदुंग, व्हायोलीन, ढोलक, स्टाफ नोटेशन, कॉर्ड

३) खालील संगीतज्ञांचे चरित्र व सांगीतिक योगदान -

केशवराव भोळे, सुलोचना चव्हाण, शंकर जयकिशन, भीमसेन जोशी,
स्नेहल भाटकर, महंमद रफी

४) निबंध लेखन

- १) सुगम संगीतासाठी शास्त्रीय संगीत शिक्षणाची आवश्यकता
२) पूर्वीच्या व आजच्या नाटकातील संगीत,
३) महाराष्ट्रातील भक्तीसंगीत
४) उपशास्त्रीय संगीत व सुगम संगीत
५) संगीत कार्यक्रमांचे आयोजन

६) कंठ साधना – आवाज निर्मिती मध्ये शारीरिक अवयवांचा उपयोग (श्वास पटल,जबड्याची

रचना,फुफ्फुसे – सर्व साधारण माहिती)

७) ध्वनी मुद्रण तंत्र

८) ध्वनी क्षेपकाची तंत्रे

PAPER CODE – 22419 SEM 4

पदवी कला द्वितीय वर्ष संगीत विशेष स्तर (एस -४) सुगम संगीत प्रात्यक्षिक अभ्यासक्रम एकूण गुणांक - १२०

प्रात्यक्षिक अभ्यास घटक

१) रागज्ञान – अभ्यासक्रमातील खालीलपैकी कोणत्याही दोन रागातील छोटे ख्याल गाता येणे आवश्यक

१) तिलंग २) कलावती ३) झिंझोटी ४) केदार ५) मिया मल्हार
६) जौनपुरी

आतापर्यंतच्या अभ्यासक्रमातील कोणत्याही एका रागातील कोणताही गीतप्रकार योग्य विस्तारासह गाता येणे आवश्यक

खालील गीत प्रकार सादर करता येणे आवश्यक

१) इतर भाषेतील गीत २) नाट्यगीत ३) बैठकीची लावणी

ऋतू संगीतातील कुठलेही दोन प्रकार (होरी,सावनी,चैती,बसंती,धमार,फाग)

अंतर्गत मूल्यमापन

विद्यार्थ्यांची उपस्थिती,संगीत विभागातील उपक्रमातील सहभाग, इ. वरून विद्यार्थ्यांचे अंतर्गत मुल्यांकन होईल.

अभ्यास पुस्तिका -

विद्यार्थ्यांनी आपल्या सैद्धांतिक व प्रात्यक्षिक अभ्यासक्रमाची व्यवस्थित नोंद या अभ्यासपुस्तिकेत करणे अपेक्षित आहे. वरील दोन्ही गुण विद्यार्थ्यांच्या वार्षिक परीक्षेत समाविष्ट केले जातील.

PAPER CODE - 22320

संगीतातील कौशल्य विकास – सुगम संगीत

(Skill Development in Music – Light Music)

१) पदवी कला प्रथम वर्षापासून ते आतापर्यंतचे सर्व सैद्धांतिक व प्रात्यक्षिक अभ्यासक्रम तयार असणे आवश्यक.

२) राग ज्ञान – खालील रागांची विस्तृत शास्त्रोक्त माहिती
बिहाग, तिलक कामोद , खमाज ,झिंझोटी,मियां मल्हार

३) ताल ज्ञान

खालील तालांचा अभ्यास

१) धुमाळी २) भजनी ३) झपताल

४) व्याख्या, संज्ञा, संकल्पना -

१) वादी २) संवादी ३) अनुवादी ४) विवादी ५) आलाप ६) तान ७) वारकरी भजन ८) कलावंत ९) वासुदेव १०) गोंधळ

५) सर्वसाधारण माहिती

१) तबला २) काव्य गायन ३) भजन ४) होरी ५) चैती ६) कजरी ७) अभिनय गीत ८) गझल ९) पखावज १०) सारंगी निर्गुणी भजन ११) ठुमरी १२) दादरा

६) खालील संगीतज्ञांचे चरित्र व सांगीतिक योगदान -

वसंत देसाई, डी.एल.रानडे, जोत्सना भोळे, शंकर जयकिशन, स्नेहल भाटकर, महंमद रफी

७) निबंध लेखन

ललित संगीत, महाराष्ट्रातील संगीत नाटक, संत आणि संगीत, सिने संगीत सुगम संगीतासाठी शास्त्रीय संगीत शिक्षणाची आवश्यकता, पूर्वीच्या व आजच्या नाटकातील संगीत, महाराष्ट्रातील भक्तीसंगीत, उपशास्त्रीय संगीत व सुगम संगीत, संगीत कार्यक्रमांचे आयोजन

PAPER CODE - 22420

संगीतातील कौशल्य विकास - सुगम संगीत

(Skill Development in Music - Light Music)

१) पदवी कला प्रथम वर्षापासून ते आतापर्यंतचे सर्व सैद्धांतिक व प्रात्यक्षिक अभ्यासक्रम तयार असणे आवश्यक.

२) राग ज्ञान – खालील रागांची विस्तृत शास्त्रोक्त माहिती
दुर्गा, हिंडोल, रामकली, कलावती, जौनपुरी

३) ताल ज्ञान

आत्तापर्यंतच्या सर्व तालांबरोबरच खालील तालांचा अभ्यास
१) अर्धा त्रिताल २) दीपचंदी ३) पंजाबी

४) खालील गीत प्रकारांची माहिती

भजन २) होरी ३) लावणी ४) ओवी ५) गझल ६) भाव गीत

५) व्याख्या, संज्ञा, संकल्पना –

१) वादी २) संवादी ३) अनुवादी ४) विवादी ५) आलाप ६) तान ७) शुद्ध, विकृत स्वर ८) आवर्तन ९) पकड १०) राग समय ११) बोल ताना १२) सिंथेसायझर १३) हार्मनी व मेलडी १४) गायनाची ढब १५) पोवाडा १६) गझल (मराठी, हिंदी, उर्दू), मांड, गरबा गीत, नज्म, भांगडा गीत, कव्वाली, हीर

६) सर्व साधारण माहिती ,

मृदुंग, व्हायोलीन, ढोलक, स्टाफ नोटेशन, कॉर्ड

७) खालील संगीतज्ञांचे चरित्र व सांगीतिक योगदान -

श्रीमती लता मंगेशकर, संत सूरदास , राम कदम, होनाजी बाळा, श्रीनिवास खळे

८) निबंध लेखन

भक्ती संगीत, पं. विष्णू नारायण भातखंडे स्वर लेखन पद्धतीचा अभ्यास, संगीताशी निगडित आधुनिक वैज्ञानिक उपकरणे यांचा प्राथमिक अभ्यास , ध्वनीवर्धक, ध्वनी प्रक्षेपक, ध्वनीमुद्रक, लोक संगीताची

वैशित्ये , सुगम संगीतातील वाद्यवृंद रचना, चित्रपट व सुगम संगीत,
सुगम संगीताचे स्वरूप ,संगीत स्पर्धांचे आयोजन ,कंठ साधना

PAPER CODE - 22317

पदवी कला द्वितीय वर्ष संगीत सामान्य स्तर (जी-३) तबला

सैद्धांतिक अभ्यासक्रम एकूण गुणांक ८०

सैद्धांतिक अभ्यास घटक

जी १ या अभ्यासक्रमाची उजळणी अपेक्षित

- १) व्याख्या – जाती, तिगुन, चौगुन, बेदम व दमदार तिहाई, तुकडा, लग्गी, उठान, चक्रदार.
- २) तबला या वाद्याचा संक्षिप्त इतिहास.
- ३) तिरिकिट, कडधा, तक्डॉन्, धिरधिर, धिडनग, धेत् धेत् इ. बोलांची निकास पध्दती लिहीणे.
- ४) तीनताल व झपताल या तालांमध्ये प्रत्येकी एक तुकडा व समेपासून समेपर्यंत एक तिहाई पं. भातखंडे ताल लिपीमध्ये लिपीबध्द करण्याची क्षमता.
- ५) भजन व गझल या गीतप्रकारांची संक्षिप्त माहिती.
- ६) तबला स्वरात मिळविण्याचे नियम व विभिन्न स्वरांच्या तबल्यांची भारतीय संगीतात असलेली उपयुक्तता या विषयाचा विस्तृत अभ्यास.
- ७) पं. पलुस्कर ताल लिपीमध्ये तीनताल, एकताल व झपताल या तालांची एकपट व दुप्पट लिपीबध्द करण्याची क्षमता.

PAPER CODE - 22417

पदवी कला द्वितीय वर्ष संगीत सामान्य स्तर (जी-४) तबला

प्रात्यक्षिक अभ्यासक्रम एकूण गुणांक - १२०

प्रात्यक्षिक अभ्यास घटक

- १) प्रथम वर्ष (जी-१) प्रात्यक्षिक परीक्षेला असणाऱ्या तालांसहित खालील तालांची एकपट व दुप्पट वाजविण्याची तसेच त्या सर्व तालांची एकपट व दुप्पट हातावर टाळी, खाली दाखवून म्हणण्याची क्षमता. १. एकताल, २. चौताल, ३. दिपचंदी, ४. रूपक
- २) तीनतालामध्ये धाति धागेना या बोलाचा एक कायदा चार पलटे व तिहाईसह वाजविण्याची क्षमता.
- ३) झपतालमध्ये कोणत्याही बोलाचा एक कायदा चार पलटे व तिहाईसह वाजविण्याची क्षमता.
- ४) रूपक व झपतालमध्ये प्रत्येकी २ तुकडे, दोन तिहाई व दादरा व केरवा तालांमध्ये प्रत्येकी दोन लग्ग्या वाजविण्याची क्षमता.
- ५) तीनतालमध्ये निबध्द असलेल्या छोटा ख्याल अथवा रजाखानी गतीबरोबर संगत करण्याची क्षमता.

PAPER CODE - 22318

पदवी कला द्वितीय वर्ष संगीत विशेष स्तर (एस-१) तबला

सैद्धांतिक अभ्यासक्रम एकूण गुणांक ८०

सैद्धांतिक अभ्यास घटक

जी १, जी २ या अभ्यासक्रमाची उजळणी अपेक्षित

- १) तबला या वाद्याच्या निर्मितीसंदर्भातील विविध विचारप्रवाहांचा विस्तृत अभ्यास.
- २) खयाल, धृपद, धमार या गायन प्रकारांची विस्तृत माहिती.
- ३) आड, कुआड व बिआड या लयकारीचा अभ्यास.
- ४) तबल्यातील दोन प्रमुख (बंद व खुला) बाजांची माहिती.
- ५) दिल्ली व लखनौ या बाजांचे सोदाहरण स्पष्टीकरण.
- ६) एकताल व रूपक या तालांमध्ये तुकडे तसेच तिहाई. पं. भातखंडे ताललिपीप्रमाणे लिपीबद्ध करण्याची क्षमता.
- ७) एस-१ प्रात्यक्षिक पेपरला असणाऱ्या ताल व ठेक्यांना पं. भातखंडे तसेच पं. पलुस्कर लिपीप्रमाणे लिपीबद्ध करण्याची क्षमता.
- ८) उस्ताद झाकीर हुसेन यांचे जीवन चरित्र

PAPER CODE - 22418

पदवी कला द्वितीय वर्ष संगीत विशेष स्तर (एस-२) तबला

प्रात्यक्षिक अभ्यासक्रम एकूण गुणांक - १२०

प्रात्यक्षिक अभ्यास घटक

- १) खालील ताल, ठेके यांची एकपट व दुप्पट वाजविण्याची तसेच हातावर टाळी, खाली दाखवून म्हणण्याची क्षमता १. आडाचौताल २. तिलवाडा ३. झुमरा ४. पंजाबी ५. धुमाळी
- २) विस्तार -
 १. तीनताल – एक त्र्यश्र, चतुरश्र जातीचा कायदा, तीन पलटे व तिहाईसह, एक रेला तीन पलटे व तिहाईसह, दोन तुकडे, एक चक्रदार.
 २. झपताल – छितरकिटड चा एक कायदा, चाल पलटे व तिहाईसह, एक रेला तीन पलटे व तिहाईसह दोन तुकडे, एक चक्रदार.
- ३) एकताल व आडाचौताल या तालांमध्ये समेपासून समेपर्यंत दोन तिहाई दोन तुकडे वाजविणे.
- ४) तीनताल, झपताल या तालांची तिगुन हातावर ताल दाखवून म्हणण्याची क्षमता.

PAPER CODE - 22319

पदवी कला द्वितीय वर्ष संगीत विशेष स्तर (एस-३) तबला

सैद्धांतिक अभ्यासक्रम एकूण गुणांक ८०
सैद्धांतिक अभ्यास घटक

जी १, जी २, एस १ या अभ्यासक्रमाची उजळणी अपेक्षित

- १) व्याख्या – पेशकार रेला, रौ, गत, परन, आमद, गत कायदा
- २) एस-२ प्रात्यक्षिक या पेपरला असणाऱ्या सर्व ताल व ठेक्यांना पं.भातखंडे व पं.पलुस्कर ह्या दोन्ही ताललिपींमध्ये लिपीबद्ध करण्याची क्षमता.
- ३) तालनिर्मितीचे सिद्धांत – सम, ताली, खाली इ. चे तालरचनेमध्ये असलेले महत्व.
- ४) विविध संदर्भ ग्रंथांच्या आधारे कायदा या वादन प्रकाराचा सर्वांगीण अभ्यास.
- ५) पं. भातखंडे लिपीप्रमाणे तीनताल व झपताल मध्ये चतुश्च जातीचे कायदे लिपीबद्ध करणे.
- ६) अजराडा व फरुखाबाद या बाजांची विस्तृत माहिती.
- ७) नगमा (लेहरा) याबद्दलची थोडक्यात माहिती.

८) उस्ताद अल्लार खान,पं.सामताप्रसाद,अहमदजान थिरकवा यांचे
जीवन चरित्र

PAPER CODE - 22419

पदवी कला द्वितीय वर्ष संगीत विशेष स्तर (एस-४) तबला

प्रात्यक्षिक अभ्यासक्रम एकूण गुणांक - १२०

प्रात्यक्षिक अभ्यास घटक

१) खालील ताल व ठेके यांची एकपट – दुप्पट वाजविण्यासाठी तसेच हातावर टाळी, खाली दाखवून म्हण्याची क्षमता.

१. धमार २. सुलताल ३. खेमटा ४. तेवरा ५. पशतो

२) विस्तार : तीनताल – छत्रकड शब्दयुक्त त्र्यश्र जातीचा एक कायदा, सहा पलटे व तिहाईसह तसेच दिल्ली बाजाचा चतुश्र जातीचा एक कायदा एक रेला.

घ्दिंगनगड. शब्दयुक्त एक रेला चार पलटे व तिहाईसह

झपताल – छ्तिरकिटड. बोल युक्त त्र्यश्र जातीचा एक कायदा एक रेला चार पलटे व तिहाईसह

एकताल व रूपक तालांमध्ये २ तुकडे एक चक्रदार व प्रत्येकी दोन समेपासून समेपर्यंत तिहाई.

PAPER CODE - 22320

**संगीतातील कौशल्य विकास – तबला
(Skill Development in Music - Tabla)**

१) पदवी कला प्रथम वर्षापासून ते आतापर्यंतचे सर्व सैद्धांतिक व प्रात्यक्षिक अभ्यासक्रम तयार असणे आवश्यक.

२) ताल ज्ञान

आतापर्यंत शिकलेल्या सर्व तालांचा विस्तृत अभ्यास व खालील तालांचे लेखन

१. एकताल २. चौताल ३. दिपचंदी ४. रुपक

३) व्याख्या, संज्ञा, संकल्पना –

जाती, तिगुन, चौगुन, बेदम व दमदार तिहाई, तुकडा, लग्गी, उठान, चक्रदार.

४) खालील विषयांचा सखोल अभ्यास आवश्यक

१) तबला स्वरात मिळविण्याचे नियम व विभिन्न स्वरांच्या तबल्यांची भारतीय संगीतात असलेली उपयुक्तता या विषयाचा विस्तृत अभ्यास.

२) पं. पलुस्कर ताल लिपीमध्ये तीनताल, एकताल व झपताल या तालांची एकपट व दुप्पट लिपीबद्ध करण्याची क्षमता.

५) निबंध

- १) हाताच्या तयारीसाठी करावयाचा रियाज २) तबला या वाद्याचा संक्षिप्त इतिहास.
- ३) रियाजाचे महत्व ४) मी ऐकलेली संगीत मैफिल

६) संगीत तज्ञांचा जीवन परिचय

उ. अहमदजान थिरकवाँ, उस्ताद अल्लार खान, उस्ताद झाकीर हुसैन

PAPER CODE - 22420

**संगीतातील कौशल्य विकास – तबला
(Skill Development in Music - Tabla)**

१) पदवी कला प्रथम वर्षापासून ते आतापर्यंतचे सर्व सैद्धांतिक व प्रात्यक्षिक अभ्यासक्रम तयार असणे आवश्यक.

२) ताल ज्ञान

आतापर्यंत शिकलेल्या सर्व तालांचा विस्तृत अभ्यास व खालील तालांचे लेखन

१. आडाचौताल २. तिलवाडा ३. झुमरा ४. पंजाबी ५. धुमाळी

३) व्याख्या, संज्ञा, संकल्पना –

पेशकार, रेला, आमद, परन, गत, रौ, कायदा, जाती, तिगुन, चौगुन, बेदम व दमदार तिहाई, तुकडा, लग्गी, उठान, चक्रदार

४) खालील विषयांचा सखोल अभ्यास आवश्यक

१) तबला या वाद्याच्या निर्मितीसंदर्भातील विविध विचारप्रवाहांचा विस्तृत अभ्यास.

२) खयाल, धृपद, धमार या गायन प्रकारांची विस्तृत माहिती.

३) आड, कुआड व बिआड या लयकारीचा अभ्यास.

४) तबल्यातील दोन प्रमुख (बंद व खुला) वाजांची माहिती.

५) दिल्ली व लखनौ या बाजांचे सोदाहरण स्पष्टीकरण.

६) एकताल व रूपक या तालांमध्ये तुकडे तसेच तिहाई. पं. भातखंडे ताल लिपीप्रमाणे लिपीबद्ध करण्याची क्षमता.

७) एस-१ प्रात्यक्षिक पेरला असणाऱ्या ताल व ठेक्यांना पं. भातखंडे तसेच पं. पलुस्कर लिपीप्रमाणे लिपीबद्ध करण्याची क्षमता.

५) निबंध

१) रियाजाचे महत्व २) तबला या वाद्याचा संक्षिप्त इतिहास.

३) तबला साथीची आवश्यकता ४) तबला वादनाचे तंत्र

६) संगीत तज्ञांचा जीवन परिचय

उ. अहमदजान थिरकवाँ, पं. समता प्रसाद, उस्ताद अल्लार खान

सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठाच्या कार्यक्षेत्रातील संलग्न

महाविद्यालयांमध्ये राबविला जाणारा संगीत विषय अभ्यासक्रम

(सी.बी.सी.एस.)
२०१९ - क्रेडीट पॅटर्न

अभ्यासक्रम बदलाचे शैक्षणिक वर्ष :- २०२१ -
२२

पदवी कला तृतीय वर्ष
संगीत - सामान्य व विशेष स्तर

सेमिस्टर ५ व ६

राग संगीत गायन
राग संगीत स्वरवाद्य वादन
सुगम संगीत

तबला

PAPER CODE - 32517 SEM 5

**पदवी कला तृतीय वर्ष संगीत सामान्य स्तर (जी - ५) राग संगीत
गायन**

**सैद्धांतिक अभ्यासक्रम एकूण गुणांक ८०
सैद्धांतिक अभ्यास घटक**

१) खालील विषयांचा अभ्यास -

१. प्रबंध
२. निबध्द, अनिबध्द गान
३. संधिप्रकाशित राग
४. परमेल प्रवेशक राग
५. शुध्द राग, मिश्र राग, जोड राग, संकीर्ण राग, छायालग राग, आश्रय राग, जनक राग, जन्य राग
६. रागांग राग
७. स्वयंभू स्वर, सहाय्यक नाद
८. तिरोभाव – अविर्भाव

२) राग ज्ञान -

अभ्यासक्रमातील सर्व रागांची संपूर्ण शास्त्रीय माहिती, स्वर विस्तार, आरोह, अवरोह, पकड यासह या रागांच्या विलंबित, मध्य, द्रुतलय बंदिशीचे स्वरलेखन, समप्राकृतिक रागांमधील साम्यभेद व तुलना.

३) ताल ज्ञान -

आतापर्यंत शिकलेल्या व या वर्षीच्या अभ्यासक्रमातील सर्व तालांचा विस्तृत अभ्यास.

४) खालील संगीतज्ञांचा जीवन परिचय -

पं. जितेंद्र अभिषेकी, पं. भीमसेन जोशी, श्रीमती मांगुबाई कुर्डीकर, श्रीमती किशोरी अमोणकर, कुमार गंधर्व, श्रीमती केसरबाई केरकर.

५) खालील विषयांचा सखोल अभ्यास -

१. संगीत व आधुनिक वैज्ञानिक उपकरणे.
२. रागसंगीताची लोकप्रियता / राग संगीत आणि जनरुची
३. पार्श्वगायन आणि पार्श्वसंगीत
४. संगीत शिक्षणाचे स्वरूप
५. संगीताच्या उत्पत्तीसंबंधी विचार व संगीताच्या इतिहासाचे कालविभाजन इ. विषय.

PAPER CODE – 32617 SEM 6

**पदवी कला तृतीय वर्ष संगीत सामान्य स्तर (जी - ६) राग संगीत
गायन**

**प्रात्यक्षिक अभ्यासक्रम एकूण गुणांक - १२०
प्रात्यक्षिक अभ्यास घटक**

**पूर्वी शिकलेल्या जी - १ आणि जी - २ मधील अभ्याक्रमाची
मूलभूत माहिती अपेक्षित.**

१) राग ज्ञान -

खालील रागांचा अभ्यास. या रागांमध्ये विलंबित ख्याल (बडा ख्याल)
तसेच मध्यलय / द्रुत लय बंदिशी आलाप तानांसहित शिकाव्यात.

१. शंकरा २. जयजयवंती ३. रागेश्री ४. पुरिया धनाश्री ५. मुलतानी
तसेच वरील रागांमध्ये धृपद, धमार, तराना, त्रिवट, चतरंग, अष्टपदी या
पैकी २ गीत प्रकार शिकावेत.

समप्राकृतिक रागांमधील साम्य भेद व तुलना यांचा अभ्यास असावा.

२) ताल ज्ञान -

गतवर्षीपर्यंत शिकलेल्या सर्व तालांसह विलंबित एकताल, विलंबित
तीनताल (त्रिताल), झुमरा, तिलवाडा, आडाचौताल हे ताल शिकावेत.

३) इतर गीत गायन -

भैरवी, तिलंग, अथवा इतर रागातील उपशास्त्रीय गीत प्रकार अथवा
गझल, नाट्यसंगीत, भावगीत, चित्रपट गीत, हिंदी भजन, धुन, भक्ती
गीत, समूहगीत, लोकगीत अशा तत्सम गीत प्रकारांचा अभ्यास.

तंबोरा वाजवून गाण्याचा सराव अपेक्षित.

स्वतंत्ररित्या सभागायन अपेक्षित.

रागांची शास्त्रीय माहिती, विषयाशी संबंधित सैध्दांतिक माहिती तसेच
इतर तत्सम विषयांचा अभ्यास.

PAPER CODE - 32518 SEM 5

**पदवी कला तृतीय वर्ष संगीत विशेष स्तर (एस-५) राग संगीत
गायन**

सैद्धांतिक अभ्यासक्रम एकूण गुणांक ८०

सैद्धांतिक अभ्यास घटक

- १) खालील विषयांचा अभ्यास
 १. प्रबंध, जाती गायन.
 २. वैदिक संगीत, वैदिक काळातील वाद्ये
 ३. हार्मनी आणि मेलडी
 ४. हिंदुस्थानी व दाक्षिणात्य (कर्नाटक) संगीत पध्दती
 ५. दाक्षिणात्य (कर्नाटक) संगीतातील गीत प्रकार
 ६. प्राचीन व आधुनिक आलाप पध्दती
- २) राग ज्ञान -
 १. तोडी (मिया की तोडी) २. मल्हार (मियामल्हार) ३. दरबारी कानडा
 ४. अहिर-भैरव
 ५. पुरिया कल्याण अभ्यासक्रमातील वरील सर्व रागांची संपूर्ण शास्त्रीय माहिती, स्वर विस्तार, आरोह, अवरोह, पकड यासह या रागांच्या

विलंबीत, मध्य, दृतलय वंदिशीचे स्वर लेखन, समप्राकृतिक रागांमधील साम्यभेद व तुलना.

३) ताल ज्ञान -

गतवर्षी पर्यंत शिकलेल्या सर्व तालांसह तीव्रा (तेवरा), जत, अध्दाधुमाळी, पंजाबी, सतवा हे ताल शिकावेत. तालांची दुप्पट, तिप्पट व चौपट करता यावी.

४) खालील संगीत तज्ञांचा जीवन परिचय -

पं. कुमार गंधर्व, पं. जगन्नाथबुवा पुरोहित, डॉ. गंगुबाई हनगल, मल्लिकार्जुन मनसूर, लता मंगेशकर, किशोरी आमोणकर, पन्नालाल घोष, विलायत खाँ.

५) खालील विषयांचा सखोल अभ्यास -

१. प्राचीन संगीत तज्ञ

२. संगीत विषयक प्राचीन ग्रंथ - संगीत रत्नाकर, भरतमुनीकृत नाट्यशास्त्र.

३. कंठसाधना. ४. कंठसंस्कार.

५. संगीत शिक्षणाचे प्राचीन स्वरूप (गुरुकुल पध्दतीचे संगीत शिक्षण).

PAPER CODE – 32618 SEM 6

पदवी कला तृतीय वर्ष विशेष स्तर (एस-६) राग संगीत गायन
प्रात्यक्षिक अभ्यासक्रम एकूण गुणांक - १२०
प्रात्यक्षिक अभ्यास घटक

मागील संपूर्ण अभ्यासक्रम तयार असणे अपेक्षित.

या वर्षीच्या जी-४ मधील अभ्यासक्रमाची मूलभूत माहिती अपेक्षित.

१) राग ज्ञान -

खालील रागांचा अभ्यास. या रागांमध्ये विलंबित ख्याल (बडा ख्याल)
तसेच मध्यलय / द्रुतलय बंदिशी आलाप तानांसहित शिकाव्यात.

१. तोडी (मिया की तोडी) २. मल्हार (मियामल्हार) ३. दरबारी कानडा
४. अहिर-भैरव

५. पुरिया कल्याण

तसेच वरील रागांमध्ये धृपद, धमार, तराना, त्रिवट, चतरंग, अष्टपदी
यापैकी काही गीत प्रकार शिकावेत. समप्राकृतिक रागांमधील साम्य
भेद व तुलना यांचा सूक्ष्म अभ्यास असावा.

२) ताल ज्ञान -

गतवर्षी पर्यंत शिकलेल्या सर्व तालांसह तीव्रा (तेवरा), जत,
अध्दाधुमाळी, पंजाबी, सतवा हे ताल शिकावेत. तालांची दुप्पट, तिप्पट
व चौपट करता यावी.

३) इतर गीत गायन -

भैरवी, पहाडी अथवा इतर रागातील उपशास्त्रीय गीतप्रकार अथवा
गझल, नाट्यसंगीत, भावगीत, चित्रपट गीत, हिंदी भजन, धुन, भक्ती गीत
अशा तत्सम गीत प्रकारांचा अभ्यास.

तंबोरा वाजवून गाण्याचा सराव अपेक्षित.

स्वतंत्ररित्या सभागायनाची क्षमता असणे अपेक्षित.

रागांची शास्त्रीय माहिती, विषयाशी संबंधित सैध्दांतिक माहिती तसेच इतर तत्सम विषयांचा अभ्यास.

PAPER CODE - 32519 SEM 5

**पदवी कला तृतीय वर्ष संगीत विशेष स्तर (एस-७) राग संगीत
गायन**

**सैद्धांतिक अभ्यासक्रम एकूण गुणांक ८०
सैद्धांतिक अभ्यास घटक**

१) खालील विषयांचा अभ्यास –

१. ध्वनी मुद्रण
२. पार्श्वगायन आणि पार्श्वसंगीत
३. संगीत सभा, सम्मेलन, परिषद, महोत्सव इ. चे आयोजन
४. संगीतासाठी ग्रंथालये
५. संगीत स्पर्धांचे महत्व
६. संगीत मैफील सादरीकरणाते तंत्र
७. संगीत शिक्षण-स्वरूप, समस्या, आधुनिक काळाचा प्रभाव
८. संगीत आणि व्यवसायाच्या संधी
९. संगीत व आधुनिक वैज्ञानिक उपकरणे
१०. संगीत आणि अन्य ललित कलांचा तौलनिक अभ्यास

२) राग ज्ञान –

१. मारुबिहाग २. नंद ३. शामकल्याण ४. पुरिया ५. मधुवंती
- अभ्यासक्रमातील वरील सर्व रागांची संपूर्ण शास्त्रीय माहिती, स्वर विस्तार, आरोह, अवरोह, पकड यासह या रागांच्या विलंबित, मध्य, द्रुत लय बंदिशीचे स्वरलेखन, समप्राकृतिक रागांमधील साम्य भेद व तुलना.

३) ताल ज्ञान -

आतापर्यंत शिकलेल्या व या वर्षीच्या अभ्यासक्रमातील सर्व तालांचा विस्तृत अभ्यास.

४) खालील संगीत तज्ञांचा जीवन परिचय -
पं. रामाश्रय झा, पं. सुधीर फडके, आशा भोसले, पं. हृदयनाथ मंगेशकर,
हिराबाई बडोदेकर, हरिप्रसाद चौरसिया, शिवकुमार शर्मा.

PAPER CODE – 32619 SEM 6

**पदवी कला तृतीय वर्ष संगीत विशेष स्तर (एस-८) राग संगीत
गायन**

**प्रात्यक्षिक अभ्यासक्रम एकूण गुणांक – १२०
प्रात्यक्षिक अभ्यास घटक**

मागील संपूर्ण अभ्यासक्रम तयार असणे अपेक्षित.

या वर्षीच्या जी-३ व एस-३ मधील अभ्यासक्रमाची मूलभूत माहिती
अपेक्षित.

१) राग ज्ञान -

खालील रागांचा अभ्यास. या रागांमध्ये विलंबित ख्याल (बडा ख्याल)
तसेच मध्यलय / द्रुत लय बंदिशी आलाप तानांसहित शिकाव्यात.

१. मारुबिहाग २. नंद ३. शामकल्याण ४. पुरिया ५. मधुवंती

तसेच वरील रागांमध्ये धृपद, धमार, तराना, त्रिवट, चतरंग, अष्टपदी या
पैकी २ गीत प्रकार शिकावेत.

समप्राकृतिक रागांमधील साम्य भेद व तुलना यांचा सूक्ष्म अभ्यास
असावा.

२) ताल ज्ञान -

गतवर्षी पर्यंत शिकलेल्या सर्व तालांची दुप्पट, तिप्पट व चौपट करता
यावी.

३) इतर गीत गायन -

उपशास्त्रीय गीत प्रकार अथवा गझल, नाट्य संगीत, भावगीत, चित्रपट गीत, हिंदी भजन, धुन, भक्ती गीत अशा तत्सम गीत प्रकारांचा अभ्यास.

तंबोरा, वाजवून गाण्या साव आवश्यक.

स्वतंत्ररित्या सभागायनाची क्षमता असणे अपेक्षित.

मूलभूत तालांचे ठेके तबल्यावर वाजवता यावेत.

विषयाशी संबंधित सैध्दांतिक माहिती, रागाची शास्त्रीय माहिती अथवा इतर तत्सम विषयांचा अभ्यास.

PAPER CODE – 32520 SEM 5

संगीतातील कौशल्य विकास – राग संगीत गायन (Skill Development in Music – Raag Sangeet Gayan)

पदवी कला प्रथम वर्षापासून ते आतापर्यंतचे सर्व सैद्धांतिक व प्रात्यक्षिक अभ्यासक्रम तयार असणे आवश्यक.

१) खालील विषयांचा अभ्यास –

१. सांगीतिक कौशल्य विकास
२. पार्श्वगायन आणि पार्श्वसंगीत
३. संगीत सभा, सम्मेलन, परिषद, महोत्सव इ. चे आयोजन
४. ध्वनी मुद्रण
५. संगीत स्पर्धांचे महत्व
६. संगीत मैफील सादरीकरणाचे तंत्र
७. संगीत आणि व्यवसायाच्या संधी
८. संगीत साधनेचे महत्व
९. कंठ साधनेचे महत्व
- १०) संगीतात संशोधनाची आवश्यकता

२) राग ज्ञान –

१. जयजयवंती २. मिया मल्हार ३. अहिर भैरव ४. मारुबिहाग ५. मधुवंती

अभ्यासक्रमातील वरील सर्व रागांची संपूर्ण शास्त्रीय माहिती, स्वर विस्तार, आरोह, अवरोह, पकड यासह या रागांच्या विलंबित, मध्य, द्रुत लय बंदिशीचे स्वरलेखन, समप्राकृतिक रागांमधील साम्य भेद व तुलना.

३) ताल ज्ञान -

आतापर्यंत शिकलेल्या व या वर्षीच्या अभ्यासक्रमातील सर्व तालांचा विस्तृत अभ्यास.

४) खालील संगीत तज्ञांचा जीवन परिचय -

लता मंगेशकर, आशा भोसले, पं. रामाश्रय झा, पं. हृदयनाथ मंगेशकर, हिराबाई बडोदेकर, हरिप्रसाद चौरसिया,

PAPER CODE – 32521 SEM 5

संगीतातील मुलभूत ज्ञान – राग संगीत गायन

(Basic Knowledge in Music – Raag Sangeet Gayan)

पदवी कला प्रथम वर्षापासून ते आतापर्यंतचे सर्व सैद्धांतिक व प्रात्यक्षिक अभ्यासक्रम तयार असणे आवश्यक.

१) खालील विषयांचा अभ्यास –

१. राग संगीत/शास्त्रीय संगीत
२. उपशास्त्रीय संगीत
३. सुगम संगीत
४. लोकसंगीत
५. संगीत सभा,सम्मेलन,परिषद,महोत्सव इ. चे आयोजन
६. संगीत मैफील सादरीकरणाचे तंत्र
७. संगीत आणि व्यवसायाच्या संधी
८. पार्श्वगायन आणि पार्श्वसंगीत
९. कंठ साधनेचे महत्व
- १०) संगीतात संशोधनाची आवश्यकता

२)राग ज्ञान –

पदवी कला तृतीय वर्ष संगीत सामान्य व विशेष स्तरावरील अभ्यासक्रमांतील सर्व रागांची संपूर्ण शास्त्रीय माहिती, स्वर विस्तार, आरोह, अवरोह, पकड यासह या रागांच्या विलंबित, मध्य, द्रुतलय बंदिशीचे स्वरलेखन, समप्राकृतिक रागांमधील साम्य भेद व तुलना.

३) ताल ज्ञान -

आतापर्यंत शिकलेल्या व या वर्षाच्या संगीत सामान्य व विशेष स्तरावरील अभ्यासक्रमांतील सर्व तालांचा विस्तृत अभ्यास.

४) खालील संगीत तज्ञांचा जीवन परिचय -

आशा भोसले, पं.जितेंद्र अभिषेकी, पं.भीमसेन जोशी , मोगुबाई कुर्डीकर ,पं. रविशंकर

PAPER CODE – 32620 SEM 6

संगीतातील कौशल्य विकास – राग संगीत गायन

(Skill Development in Music – Raag Sangeet Gayan)

पदवी कला प्रथम वर्षापासून ते आतापर्यंतचे सर्व सैद्धांतिक व प्रात्यक्षिक अभ्यासक्रम तयार असणे आवश्यक.

१) खालील विषयांचा अभ्यास –

१. राग संगीत शिक्षणाची आवश्यकता.
२. राग समय सिद्धांत
३. धृपद – धमार
४. ठुमरी, दादरा, कजरी, चैती, झुला, होरी

५. मैफिल सादरीकरणाचे तंत्र
६. सुगम संगीत शैली
७. त्रिवट-चतरंग
८. संगीत ग्रंथांचे महत्व
९. कंठ साधनेचे महत्व
- १०) संगीतात संशोधनाची आवश्यकता

२) राग ज्ञान -

पदवी कला तृतीय वर्ष संगीत सामान्य व विशेष स्तरावरील अभ्यासक्रमांतील सर्व रागांची संपूर्ण शास्त्रीय माहिती, स्वर विस्तार, आरोह, अवरोह, पकड यासह या रागांच्या विलंबित, मध्य, द्रुत लय बंदिशीचे स्वरलेखन, समप्राकृतिक रागांमधील साम्य भेद व तुलना.

३) ताल ज्ञान -

आतापर्यंत शिकलेल्या व या वर्षीच्या अभ्यासक्रमातील सर्व तालांचा विस्तृत अभ्यास.

४) खालील संगीत तज्ञांचा जीवन परिचय -

उस्ताद बिस्मिल्ला खान, पं. वि. दि. पलुस्कर, उस्ताद अब्दुल करीम खां, पं. शिवकुमार शर्मा, बैजू बावरा

PAPER CODE – 32621 SEM 6

**संगीतातील मुलभूत ज्ञान – राग संगीत गायन
(Basic Knowledge in Music – Raag Sangeet Gayan)**

पदवी कला प्रथम वर्षापासून ते आतापर्यंतचे सर्व सैद्धांतिक व प्रात्यक्षिक अभ्यासक्रम तयार असणे आवश्यक.

व्याख्या – स्वर, शुद्ध स्वर, कोमल स्वर, तीव्र स्वर, वर्ज्य स्वर, विवादी स्वर, वादी स्वर, अनुवादी स्वर, आरोह, अवरोह, पकड, सप्तक, मंद्र सप्तक, मध्य सप्तक, तार सप्तक, ताल, मात्र, आवर्तन, खंड, सम, काल, टाळी, लय, एकपट, दुप्पट, तिप्पट, चौपट, गान समय, जाती, थाट

१) खालील विषयांचा अभ्यास –

१. राग संगीत व सुगम संगीत
२. नाट्य संगीत
३. सिने संगीत
४. लावणी, भारुड, गोंधळ, पोवाडा
५. पं. भातखंडे स्वरलिपी पद्धती
६. संगीत मैफील सादरीकरणाचे तंत्र
७. संगीत सभा, सम्मेलन, परिषद, महोत्सव इ. चे आयोजन
८. पार्श्वगायन आणि पार्श्वसंगीत
९. कंठ साधनेचे महत्व

२) राग ज्ञान –

पदवी कला तृतीय वर्ष संगीत सामान्य व विशेष स्तरावरील अभ्यासक्रमांतील सर्व रागांची संपूर्ण शास्त्रीय माहिती, स्वर विस्तार, आरोह, अवरोह, पकड यासह या रागांच्या विलंबित, मध्य, द्रुतलय बंदिशीचे स्वरलेखन, समप्राकृतिक रागांमधील साम्य भेद व तुलना.

३) ताल ज्ञान -

आतापर्यंत शिकलेल्या व या वर्षीच्या संगीत सामान्य व विशेष स्तरावरील अभ्यासक्रमांतील सर्व तालांचा विस्तृत अभ्यास.

४) खालील संगीत तज्ञांचा जीवन परिचय -

पं.वि.ना. भातखंडे,तानसेन,स्वामी हरिदास,बेगम अख्तर,उस्ताद बडे
गुलाम अली खान

PAPER CODE - 32517 SEM 5

पदवी कला तृतीय वर्ष संगीत सामान्य स्तर (जी-५) राग संगीत
स्वरवाद्य वादन (सतार)

सैद्धांतिक अभ्यासक्रम एकूण गुणांक ८०

सैद्धांतिक अभ्यास घटक

१) खालील विषयांचा अभ्यास -

१. प्रबंध

२. निबध्द, अनिबध्द गान

३. संधिप्रकाशित राग

४. परमेलप्रवेशक गान

५. शुध्द, मिश्र, जोड, संकीर्ण, छायालग राग, आश्रय राग, जनक, जन्य
राग

६. रागांग राग

७. स्वयंभू स्वर, सहाय्यक नाद

८. तिरोभाव – अविर्भाव

२) राग ज्ञान -

१. अभ्यासक्रमातील शंकरा, जयजयवंती , रागेश्री , पुरिया धनाश्री ,
मुलतानी या सर्व रागांची संपूर्ण शास्त्रीय माहिती, स्वर विस्तार, आरोह,
अवरोह, पकड यासह या सर्व रागांच्या मसितखानी व रजाखानी गतींचे
स्वरलेखन करणे आवश्यक. समप्राकृतिक रागांमधील साम्य भेद व
तुलना.

३) ताल ज्ञान -

आतापर्यंत शिकलेल्या सर्व तालांचा विस्तृत अभ्यास. ताल लेखन करणे आवश्यक.

४) खाली संगीत तज्ञांचा जीवन परिचय -

पं. जितेंद्र अभिषेकी, पं. भीमसेन जोशी, उस्ताद बिसमिल्ला खान, निखिल बैनर्जी, कुमार गंधर्व, उ. अली अकबर खाँ, श्रीमती मोगुबाई कुर्डीकर.

२) खालील विषयांचा सखोल अभ्यास -

१. संगीत व आधुनिक वैज्ञानिक उपकरणे

२. रागसंगीताची लोकप्रियता / रागसंगीत आणि जनरुची

३. पार्श्वसंगीत

४. संगीत कला उपयोजनाची व्याप्ती

५. संगीत शिक्षणाचे स्वरूप ६. संगीताच्या इतिहासाचे कालविभाजन

७. एकलवादन व वृंदवादन

PAPER CODE – 32617 SEM 6

**पदवी कला तृतीय वर्ष संगीत सामान्य स्तर (जी-६) राग संगीत
स्वरवाद्य वादन (सतार)**

प्रात्यक्षिक अभ्यासक्रम एकूण गुणांक - १२०

प्रात्यक्षिक अभ्यास घटक

पूर्वी शिकलेल्या जी-१ आणि जी-२ मधील अभ्यासक्रमांची मूलभूत माहिती अपेक्षित.

१) राग ज्ञान -

खालील रागांचा अभ्यास आवश्यक. या रागांमध्ये मसितखानी व रजाखानी गत, आलाप, तोडे व झाला यासहित वाजवणे आवश्यक.

१. शंकरा २. जयजयवंती ३. रागेश्री ४. पुरिया धनाश्री ५. मुलतानी
समप्राकृतिक रागांमधील साम्य भेद व तुलना यांचा अभ्यास असावा.

२) ताल ज्ञान -

गतवर्षीपर्यंत शिकलेल्या सर्व तालांसह विलंबित तीनताल (त्रिताल) , मध्यलय एकताल, रुपक, झपताल या तालांचा अभ्यास आवश्यक.

३) सतार वादनातील वादन प्रकार

१. क्रिंतन अथवा कृंतन, गिटकिडी वाडवणे, कमीत कमी ४ स्वर (रेसानीसा) एका आघातामध्ये.

२. धुन वादनाची तोंडओळख.

स्वतंत्र सभावादन अपेक्षित.

PAPER CODE - 32518 SEM 5

**पदवी कला तृतीय वर्ष संगीत विशेष स्तर (एस-५) राग संगीत
स्वरवाद्य वादन (सतार)**

**सैद्धांतिक अभ्यासक्रम एकूण गुणांक ८०
सैद्धांतिक अभ्यास घटक**

१) खालील विषयांचा अभ्यास -

१. प्रबंध

२. जाती गायन

३. वैदिक संगीत, वैदिक कालातील वाद्ये

४. हार्मनी आणि मेलडी

५. हिंदुस्थानी व दक्षिणात्य संगीत पध्दती

६. प्राचीन व आधुनिक आलाप पध्दती

७) ध्वनी शास्त्र (acoustic)

२) राग ज्ञान -

अभ्यासक्रमातील मागील सर्व रागांची संपूर्ण शास्त्रीय माहिती, स्वर विस्तार, आरोह, अवरोह, पकड यासह मसितखानी व रजाखानी गतींचे स्वरलेखन आवश्यक. समप्राकृतिक रागांमधील साम्य भेद व तुलना.

३) ताल ज्ञान -

आतापर्यंत शिकलेल्या सर्व तालांचा विस्तृत अभ्यास.

४) खालील संगीत तज्ञांचा जीवन परिचय व संगीतातील योगदान -

पं. कुमार गंधर्व, पं. जगन्नाथबुवा पुरोहित, डॉ. गंगुबाई हनगल, मल्लीकार्जुन मनसूर, लता मंगेशकर,

पं. हरिप्रसाद चौरसिया, पन्नालाल घोष.

५) खालील विषयांचा सखोल अभ्यास -

१. संगीत विषयक प्राचीन ग्रंथ - संगीत रत्नाकर, भरतमुनीकृत

नाट्यशास्त्र.

२. प्राचीन संगीत तज्ञ

३. हवेली संगीत (अष्टछाप कवी)

४. संगीत शिक्षणाचे प्राचीन स्वरूप (गुरुकुल पध्दतीचे संगीत शिक्षण)

PAPER CODE – 32618 SEM 6

**पदवी कला तृतीय वर्ष संगीत विशेष स्तर (एस-६) राग संगीत
स्वरवाद्य वादन (सतार)**

प्रात्यक्षिक अभ्यासक्रम एकूण गुणांक - १२०

प्रात्यक्षिक अभ्यास घटक

प्रथम व द्वितीय वर्षात शिकलेल्या अभ्यासक्रमाचा अभ्यास आवश्यक.

१) राग ज्ञान -

१) मियामल्हार २) दरबारी कानडा ३) तोडी (मिया की तोडी) ४)
पुरीया ५) गावती

वरील रागांमध्ये मसितखानी व रजाखानी गत, आलाप , जोड ,
तोडे व झाल्यासहित वाजवणे आवश्यक, समप्राकृतिक रागांमधील
साम्य भेद व तुलना यांचा सूक्ष्म अभ्यास आवश्यक.

२) ताल ज्ञान -

आतापर्यंत शिकलेल्या सर्व तालांसह पंजाबी, अध्दाधुमाळी, सतवा हे
ताल शिकणे आवश्यक. तालांची दुप्पट, तिप्पट, चौपट करणे
आवश्यक.

३) इतर वादन प्रकार -

भैरवी, पहाडी, पिलू यापैकी कोणत्याही एका रागात धून वाजवणे,
बाजांच्या तारेशिवाय (१ ली तार) जोड (२ री तार) पंचम (३ री तार) या
तारांवर वाजणाऱ्या स्वरांचा अभ्यास आवश्यक.

तबल्याच्या साथीसहित स्वतंत्र सभावादन आवश्यक.

PAPER CODE - 32519 SEM 5

**पदवी कला तृतीय वर्ष संगीत विशेष स्तर (एस-७) राग संगीत
स्वरवाद्य वादन (सतार)**

सैद्धांतिक अभ्यासक्रम एकूण गुणांक ८०

सैद्धांतिक अभ्यास घटक

१) खालील विषयांचा अभ्यास

१. ध्वनी मुद्रण

२. संगीत सभा, संमेलन, परिषद, महोत्सव इत्यादीचे आयोजन

३. संगीतासाठी ग्रंथालये

४. संगीत संग्रहालये

५. संगीत स्पर्धांचे महत्व

६. संगीताचे रसास्वादन, संगीत समीक्षा

७. संगीत मैफील सादरीकरणाचे तंत्र

८. संगीत शिक्षण स्वरूप, समस्या, आधुनिक काळाचा प्रभाव

९. गुरुकुल शिक्षण पध्दती व आधुनिक काळ

१०. संगीत आणि संशोधन क्षेत्र म्हणून संगीत विषयाचे स्वरूप

११. संगीत आणि व्यवसायाच्या संधी

१२. संगीतात दूर शिक्षण पध्दतीस वाव

१३. वाद्यवृंद किंवा संगीतसाथ या क्षेत्रात सिंथेसायझर यासारख्या विद्युत उपकरणांचा परिणाम – पडलेला प्रभाव.

२) राग ज्ञान -

१भैरव-अहिर . २मारुबिहाग . ३शामकल्याण . ४ललित . ५मधुवंती .

अभ्यासक्रमातील वरील सर्व रागांची संपूर्ण शास्त्रीय माहिती, स्वर विस्तार, आरोह, अवरोह, पकड यासह मसितखानी व रजाखानी गतींचे स्वरलेखन आवश्यक. समप्राकृतिक रागांमधील साम्य भेद व तुलना.

३) ताल ज्ञान -

या वर्षीच्या अभ्यासक्रमातील सर्व तालांचा विस्तृत अभ्यास.

४) खालील संगीत तज्ञांचे चरित्र व संगीतातील योगदान -
पंडीत रामाश्रय, उस्ताद झाकिर हुसैन, पं. हरिप्रसाद चौरसिया, पं.
शिवकुमार शर्मा,
उ. विलायत खाँ, उ. अब्दुलहलीम जाफर खाँ.

PAPER CODE – 32619 SEM 6

**पदवी कला तृतीय वर्ष संगीत विशेष स्तर (एस-८) राग संगीत
स्वरवाद्य वादन (सतार)**

**प्रात्यक्षिक अभ्यासक्रम एकूण गुणांक - १२०
प्रात्यक्षिक अभ्यास घटक**

प्रथम व द्वितीय वर्षात शिकलेल्या अभ्यासक्रमांचा अभ्यास आवश्यक.

१) राग ज्ञान -

खालील रागांचा अभ्यास आवश्यक. या रागांमध्ये मसितखानी गत द्रुत गत, आलाप, तोडे, जोड, झाला यासह वाजवणे आवश्यक.

१. अहिर-भैरव २. मारुबिहाग ३. शामकल्याण ४. ललित ५. मधुवंती
समप्राकृतिक रागांमधील साम्य भेद व तुलना यांचा सूक्ष्म अभ्यास
आवश्यक.

२) ताल ज्ञान -

आतापर्यंत शिकलेल्या सर्व तालांची दुप्पट, तिप्पट, चौपट करणे
आवश्यक.

३) इतर वादन प्रकार

१. एकाहून अधिक स्वरांची अनुलोम, विलोम मिंड घेणे आवश्यक

२. क्रंतन अधिक अभ्यास व वादन आवश्यक

३. धून वादन आवश्यक

४. तबल्याच्या साथीसहीत स्वतंत्र सभावादन आवश्यक
५. मूलभूत तालांचे ठेके तबल्यावर वाजवता येणे आवश्यक
(तोंडओळख)

PAPER CODE – 32520 SEM 5

संगीतातील कौशल्य विकास – सतार

(Skill Development in Music - Sitar)

१) पदवी कला प्रथम वर्षापासून ते आतापर्यंतचे सर्व सैद्धांतिक व प्रात्यक्षिक अभ्यासक्रम तयार असणे आवश्यक.

२) व्याख्या/संज्ञा

३) १. निबध्द, अनिबध्द गान २. संधिप्रकाशित राग ३.

परमेलप्रवेशक गान ४) रागांग राग

४. शुध्द, मिश्र, जोड, संकीर्ण, छायालग राग, आश्रय राग, जनक, जन्य राग ५) तिरोभाव – अविर्भाव

४) खालील विषयांचा अभ्यास

१. गुरुकुल शिक्षण पध्दती व आधुनिक काळ

२. संगीत सभा, संम्मेलन, परिषद, महोत्सव इत्यादीचे आयोजन

३. संगीतासाठी ग्रंथालये

४. संगीत संग्रहालये

५. संगीत स्पर्धांचे महत्व

६. संगीताचे रसास्वादन, संगीत समीक्षा

७. संगीत शिक्षण स्वरूप, समस्या, आधुनिक काळाचा प्रभाव

८. संगीत आणि संशोधन क्षेत्र म्हणून संगीत विषयाचे स्वरूप

९. संगीत आणि व्यवसायाच्या संधी

१०. संगीतात दूर शिक्षण पध्दतीस वाव

११. वाद्यवृंद किंवा संगीतसाथ या क्षेत्रात सिंथेसायझर यासारख्या विद्युत उपकरणांचा परिणाम – पडलेला प्रभाव.

४) राग ज्ञान - १. रागेश्री २. पुरिया ३. गावती ४. ललित ५. मधुवंती

५) अभ्यासक्रमातील वरील सर्व रागांची संपूर्ण शास्त्रीय माहिती, स्वर विस्तार, आरोह, अवरोह, पकड ६) यासह मसितखानी व

रजाखानी गतींचे स्वरलेखन आवश्यक. समप्राकृतिक रागांमधील साम्य भेद व तुलना.

७) ताल ज्ञान -

आतापर्यंत शिकलेल्या अभ्याक्रमातील सर्व तालांचा विस्तृत अभ्यास.

८) खालील संगीत तज्ञांचे चरित्र व संगीतातील योगदान -

पं. रविशंकर, पं.जितेंद्र अभिषेकी , पं.भीमसेन जोशी, लता मंगेशकर , डॉ. गंगुबाई हंगल, उस्ताद झाकिर हुसैन,

PAPER CODE – 32521 SEM 5

संगीतातील मुलभूत ज्ञान – सतार

(Basic Knowledge in Music – Sitar)

पदवी कला प्रथम वर्षापासून ते आतापर्यंतचे सर्व सैद्धांतिक व प्रात्यक्षिक अभ्यासक्रम तयार असणे आवश्यक.

३) खालील विषयांचा अभ्यास –

१. शास्त्रीय संगीत
२. सुगम संगीत
३. शुद्ध राग, जोड राग, मिश्र राग, संकीर्ण राग
४. प्रबंध
५. किराणा घराणे, आग्रा घराणे, जयपूर घराणे, दिल्ली घराणे
६. संगीत मैफील सादरीकरणाचे तंत्र
७. साधनेचे महत्व
८. परमेल प्रवेशक राग, छायालग राग
९. सतार वादन शैली

४) राग ज्ञान –

पदवी कला तृतीय वर्ष संगीत सामान्य व विशेष स्तरावरील अभ्यासक्रमांतील सर्व रागांची संपूर्ण शास्त्रीय माहिती, स्वर विस्तार, आरोह, अवरोह, पकड यासह या रागांच्या विलंबित, मध्य, द्रुतलय बंदिशीचे स्वरलेखन, समप्राकृतिक रागांमधील साम्य भेद व तुलना.

३) ताल ज्ञान -

आतापर्यंत शिकलेल्या व या वर्षीच्या संगीत सामान्य व विशेष स्तरावरील अभ्यासक्रमांतील सर्व तालांचा विस्तृत अभ्यास.

४) खालील संगीत तज्ञांचा जीवन परिचय -

पं. रविशंकर, पं. रामाश्रय झा, पं. हरिप्रसाद चौरसिया, शोभा गुट्टू, तानसेन

PAPER CODE – 32620 SEM 6

संगीतातील कौशल्य विकास – सतार (Skill Development in Music – Sitar)

पदवी कला प्रथम वर्षापासून ते आतापर्यंतचे सर्व सैद्धांतिक व प्रात्यक्षिक अभ्यासक्रम तयार असणे आवश्यक.

५) खालील विषयांचा अभ्यास –

१. सतारची रचना
२. सतार वादन तंत्र

३. रजाखानी गत
४. मसितखानी गत
५. मैफिल सादरीकरणाचे तंत्र
६. सतार साधना
७. संगीत गुरुमुखी विद्या
८. संगीत सभांचे महत्व
९. झाला

६) राग ज्ञान -

पदवी कला तृतीय वर्ष संगीत सामान्य व विशेष स्तरावरील अभ्यासक्रमांतील सर्व रागांची संपूर्ण शास्त्रीय माहिती, स्वर विस्तार, आरोह, अवरोह, पकड यासह या रागांच्या विलंबित, मध्य, द्रुत लय बंदिशीचे स्वरलेखन, समप्राकृतिक रागांमधील साम्य भेद व तुलना.

३) ताल ज्ञान -

आतापर्यंत शिकलेल्या व या वर्षीच्या अभ्यासक्रमातील सर्व तालांचा विस्तृत अभ्यास.

४) खालील संगीत तज्ञांचा जीवन परिचय -

अन्नपूर्णा देवी, पं. रविशंकर, विलायत खान, अली अकबर खान, पं. भीमसेन जोशी

PAPER CODE – 32621 SEM 6

संगीतातील मुलभूत ज्ञान – सतार

(Basic Knowledge in Music – Sitar)

पदवी कला प्रथम वर्षापासून ते आतापर्यंतचे सर्व सैद्धांतिक व प्रात्यक्षिक अभ्यासक्रम तयार असणे आवश्यक.

व्याख्या – स्वर, शुद्ध स्वर, कोमल स्वर, तीव्र स्वर, वर्ज्य स्वर, विवादी स्वर, वादी स्वर, संवादी स्वर, अनुवादी स्वर, आरोह, अवरोह, पकड, सप्तक, मंद्र सप्तक, मध्य सप्तक, तार सप्तक, ताल, मात्र, आवर्तन, खंड, सम, काल, टाळी, लय, एकपट, दुप्पट, तिप्पट, चौपट, गान समय, जाती, थाट

१) खालील विषयांचा अभ्यास –

१. राग संगीत
२. उपशास्त्रीय संगीत
३. सिने संगीत
४. नाट्य संगीत
५. संगीत ग्रंथांची आवश्यकता
६. संगीत मैफील सादरीकरणाचे तंत्र
७. संगीत सभा, सम्मेलन, परिषद, महोत्सव इ. चे आयोजन
८. पार्श्वगायन आणि पार्श्वसंगीत
९. साधनेचे महत्व

२) राग ज्ञान –

पदवी कला तृतीय वर्ष संगीत सामान्य व विशेष स्तरावरील अभ्यासक्रमांतील सर्व रागांची संपूर्ण शास्त्रीय माहिती, स्वर विस्तार, आरोह, अवरोह, पकड यासह या रागांच्या विलंबित, मध्य, द्रुतलय बंदिशीचे स्वरलेखन, समप्राकृतिक रागांमधील साम्य भेद व तुलना.

३) ताल ज्ञान -

आतापर्यंत शिकलेल्या व या वर्षाच्या संगीत सामान्य व विशेष स्तरावरील अभ्यासक्रमांतील सर्व तालांचा विस्तृत अभ्यास.

४) खालील संगीत तज्ञांचा जीवन परिचय -

निखील बॅनर्जी, अब्दुल हलीम जाफर खान, पं. रविशंकर, पं. शिवकुमार शर्मा, उस्ताद अल्लार खान

PAPER CODE - 32517 SEM 5

पदवी कला तृतीय वर्ष संगीत सामान्य स्तर (जी-५) सुगम संगीत

सैद्धांतिक अभ्यासक्रम एकूण गुणांक ८०

सैद्धांतिक अभ्यास घटक

* जी-१, जी-२ या वर्षांच्या अभ्यासक्रमाची उजळणी अपेक्षित.

१) संज्ञा -

१. स्वर रचनाकार २. पार्श्वगायक ३. संगीत दिग्दर्शक ४. संगीत संयोजन

२) खालील विषयांची सर्वसाधारण माहिती -

१. अँकॉर्डियन २. पोवाडा ३. फटका ४. नाट्यगीत ५. कीर्तन ६. ठुमरी
७. दादरा

८. समूह गीत ९. भारुड १०. गवळण ११. निर्गुण भजन

३) खालील रागांची माहिती व स्वरविस्तार -

१. पिलू २. सिंधुरा ३. शिवरंजनी ४. बागेश्री ५. सारंग

४) खालील तालांचा अभ्यास -

१. अर्ध्या त्रिताल २. दीपचंदी ३. पंजाबी

५) संगीत क्षेत्रातील थोर व्यक्तींचे जीवनकार्य -

१. नौशाद अली २. कै.सुधीर फडके ३. कै. पं. कुमार गंधर्व ४. कै. राम मराठे ५. दशरथ पुजारी ६. आशा भोसले ७. यशवंत देव

६) निबंध लेखन -

१. सुगम संगीत २. संगीताचे जीवनातील स्थान ३. नाटकात संगीताची आवश्यकता ४. लोक संगीताचे प्रकार,

५. काव्य आणि संगीत ६. काव्य पक्तींना चाल लावणे अथवा ऐकवलेल्या पंक्ती म्हणून दाखविणे

७) ध्वनिमुद्रण व्यवस्था, ध्वनिशास्त्र यांची प्राथमिक माहिती.

PAPER CODE – 32617 SEM 6

**पदवी कला तृतीय वर्ष संगीत सामान्य स्तर (जी-६) सुगम संगीत
प्रात्यक्षिक अभ्यासक्रम एकूण गुणांक - १२०
प्रात्यक्षिक अभ्यास घटक**

१) स्वर ज्ञान – शुद्ध व विकृत स्वर ओळखणे व लावता येणे.

२) ताल ज्ञान – तिनही वर्षांच्या अभ्यासक्रमातील कोणताही ताल हातावर टाळी, सम काल पध्दतीने बोल म्हणून देणे.

३) तृतीय वर्ष अभ्यासक्रमातील कोणत्याही दोन रागांचे छोटे ख्याल गाता येणे आवश्यक.

४) कोणताही राग सुरावटीवरून ओळखणे.

५) खालील गीतप्रकारांची माहिती व गाता येणे आवश्यक -

१. नाट्यगीत २. ठुमरी ३. दादरा ४. निर्गुणी भजन ५. गवळण

६) कोणत्याही एकारागात तीन अलंकार पलटे म्हणून दाखवणे.

*** अंतर्गत मूल्यांकन -**

विद्यार्थ्यांची उपस्थिती, संगीत विभागातील उपक्रमांमधील सहभाग, इतर उपक्रमांमध्ये सहभाग इ. प्रत्येक विद्यार्थ्यांचे अंतर्गत मूल्यांकन होईल.

*** अभ्यास पुस्तिका -** विद्यार्थ्यांना आपल्या सैद्धांतिक व प्रात्यक्षिक अभ्यासक्रमाची व्यवस्थित नोंद स्वतःच्या अभ्यास पुस्तिकेत करणे अपेक्षित आहे.

वरील दोन्ही गुण विद्यार्थ्यांच्या वार्षिक परीक्षेत समाविष्ट केले जातील.

PAPER CODE - 32518 SEM 5

पदवी कला तृतीय वर्ष संगीत विशेष स्तर (एस-५) सुगम संगीत

सैद्धांतिक अभ्यासक्रम एकूण गुणांक ८०

सैद्धांतिक अभ्यास घटक

* जी-१, जी-२, जी-३ एस-१, एस-२, जी-४ या वर्षांच्या अभ्यासक्रमाची उजळणी अपेक्षित.

१) खालील रागांची माहिती व स्वरविस्तार -

१. मालकंस २. सोहोनी ३. तोडी ४. बसंत ५) मुलतानी

२) आधीच्या अभ्यासक्रमातील सर्व तालांचा अभ्यास

३) संगीत क्षेत्रातील थोर व्यक्तींचे जीवनकार्य -

१. पं. भास्करबुवा बखले २. पठ्ठे बापूराव ३. पी. सावळाराम ४. अमर शेख ५. दीनानाथ मंगेशकर

६. गुलाम अली

४) निबंध लेखन -

१. लोकसंगीताचा विकास २. पार्श्वगायक व गायिका ३. पद्य आणि गेयता ४. भावनांचे संगीतातील स्थान

५. ललित संगीतातील गीतप्रकार व त्यांची वैशिष्ट्ये ६. सुगम संगीतातील रसभाव

५) सुगम संगीत सादरीकरणाचे तंत्र

६) ध्वनि संयोजन - १. ध्वनिमुद्रण तंत्र २. ध्वनिप्रक्षेपण तंत्र ३. ध्वनिवर्धन तंत्र ४. ध्वनिमिश्रण तंत्र

७) आवडत्या गीतासंबंधी विचार

८) एकल गायन, द्वंद्व गायन व समूह गायनाची तंत्रे

PAPER CODE – 32618 SEM 6

पदवी कला तृतीय वर्ष संगीत विशेष स्तर (एस-६) सुगम संगीत

प्रात्यक्षिक अभ्यासक्रम एकूण गुणांक - १२०
प्रात्यक्षिक अभ्यास घटक

- १) वाद्यमेळासह एक सुगमगीत सादर करणे.
 - २) मालकंस, सोहोनी, तोडी, बसंत, मुलतानी यापैकी कोणत्याही दोन रागांमधील खोटे ख्याल गाता येणे आवश्यक.
 - ३) एक गीतप्रकार गाता येणे आवश्यक -
 १. कव्वाली २. ठुमरी ३. गझल ४. पसायदान ५. रागदारीवर आधारीत चित्रपटगीत
 - ४) कोणतेही एक लोकगीत गाता येणे आवश्यक.
 - ५) मूर्छना व तिरोभाव यांचा प्रत्यक्ष गायनात प्रयोग.
 - ६) विविध गीत गायनशैलींचे स्वरलगाव.
 - ७) गीतातील भावदर्शन
- * अंतर्गत मूल्यांकन –
विद्यार्थ्यांची उपस्थिती, संगीत विभागातील उपक्रमांमधील सहभाग, इतर उपक्रमांमध्ये सहभाग इ. वरून प्रत्येक विद्यार्थ्यांचे अंतर्गत मूल्यांकन होईल.
- * अभ्यास पुस्तिका – विद्यार्थ्यांनी आपल्या सैध्दांतिक व प्रात्यक्षिक अभ्यासक्रमाची व्यवस्थित नोंद या अभ्यास पुस्तिकेत करणे अपेक्षित आहे.
- वरील दोन्ही गुण विद्यार्थ्यांच्या वार्षिक परीक्षेत समाविष्ट केले जातील.

PAPER CODE - 32519 SEM 5

पदवी कला तृतीय वर्ष विशेष स्तर (एस-७) सुगम संगीत

सैद्धांतिक अभ्यासक्रम एकूण गुणांक ८०
सैद्धांतिक अभ्यास घटक

* जी-१, जी-२, एस-१, एस-२, जी-४, एस-३ वर्षांच्या अभ्यासक्रमाची उजळणी अपेक्षित.

१) खालील रागांचा सखोल अभ्यास व स्वरविस्तार -

१. जोगिया २. कालिंगडा ३. सालगवराळी ४. नंद ५) बहार

२) आधीच्या अभ्यासक्रमातील सर्व तालांचा अभ्यास

३) संगीत क्षेत्रातील थोर व्यक्तींचे जीवनकार्य

१. कृष्णाजी प्रभाकर खाडीलकर २. सी. रामचंद्र ३. सवाई गंधर्व ४.
हिराबाई बडोदेकर

५. दत्ता डावजेकर ६. प्रभाकर पंडीत

४) निबंध लेखन -

१. सुगम संगीतातील तालवाद्यांचे प्रकार २. मराठी भावगीताची प्रतिरूपे
३. भारतीय भक्तिसंगीताची परंपरा
४. माझे आवडते संगीत दिग्दर्शक ५. रंगभूमीवरील गाणे ६. गानक्रियांचा अर्थानुरूप उपयोग.

५) कंठसाधना – आवाजाची गाज, निर्दोष स्वरलगाव

६) आवाजाची जोपासना

७) पूरक वाद्ये

८) सुगम संगीत

९) मैफीलीचे सर्वकष रसग्रहण

PAPER CODE – 32619 SEM 6

पदवी कला तृतीय वर्ष संगीत विशेष स्तर (एस-८) सुगम संगीत

प्रात्यक्षिक अभ्यासक्रम एकूण गुणांक - १२०

प्रात्यक्षिक अभ्यास घटक

- १) अभ्यासक्रमातील १. जोगिया २. कालिंगडा ३. सालगवराळी ४. नंद
- ५) बहार यापैकी कोणत्याही दोन रागांमधील छोटे ख्याल गाता येणे आवश्यक.
- २) सर्व तालांचा अभ्यास
- ३) कवितेला चाल लावून ती सादर करणे.
- ४) दिलेल्या गीताच्या मूळ तालात बदल करणे.

५) आतापर्यंतच्या अभ्यासक्रमातील सर्व गीतप्रकारांचा अभ्यास.

६) नादांच्या गुणधर्माचा अभिव्यक्तीसाठी प्रयोग.

*** अंतर्गत मूल्यांकन -**

विद्यार्थ्यांची उपस्थिती, संगीत विभागातील उपक्रमांमधील सहभाग, इतर उपक्रमांमध्ये सहभाग इ. वरून प्रत्येक विद्यार्थ्यांचे अंतर्गत मूल्यांकन होईल.

*** अभ्यास पुस्तिका -**

विद्यार्थ्यांनी आपल्या सैध्दांतिक व प्रात्यक्षिक अभ्यासक्रमाची व्यवस्थित नोंद या अभ्यास पुस्तिकेत करणे अपेक्षित आहे.

वरील दोन्ही गुण विद्यार्थ्यांच्या वार्षिक परीक्षेत समाविष्ट केले जातील.

PAPER CODE – 32520 SEM 5

संगीतातील कौशल्य विकास – सुगम संगीत (Skill Development in Music – Light Music)

पदवी कला प्रथम वर्षापासून ते आतापर्यंतचे सर्व सैद्धांतिक व प्रात्यक्षिक अभ्यासक्रम तयार असणे आवश्यक.

१) खालील विषयांचा अभ्यास –

१. कव्वाली
२. ठुमरी
३. गझल
४. भावगीत
५. भक्तीगीत
६. सिने गीत
७. संगीत गुरुमुखी विद्या
८. संगीत सभांचे महत्व
९. पार्श्वगायन
- १०) पार्श्वसंगीत

२) राग ज्ञान –

पदवी कला तृतीय वर्ष संगीत सामान्य व विशेष स्तरावरील अभ्यासक्रमांतील सर्व रागांची संपूर्ण शास्त्रीय माहिती, स्वर विस्तार, आरोह, अवरोह, पकड यासह या रागांच्या विलंबित, मध्य, द्रुत लय बंदिशीचे स्वरलेखन, समप्राकृतिक रागांमधील साम्य भेद व तुलना.

३) ताल ज्ञान -

आतापर्यंत शिकलेल्या व या वर्षीच्या अभ्यासक्रमातील सर्व तालांचा विस्तृत अभ्यास.

४) खालील संगीत तज्ञांचा जीवन परिचय -

पं. भास्करबुवा बखले, पठ्ठे बापूराव, पी. सावळाराम, अमर शेख, दीनानाथ मंगेशकर, गुलाम अली

PAPER CODE – 32521 SEM 5

संगीतातील मुलभूत ज्ञान – सुगम संगीत (Basic Knowledge in Music – Light Music)

पदवी कला प्रथम वर्षापासून ते आतापर्यंतचे सर्व सैद्धांतिक व प्रात्यक्षिक अभ्यासक्रम तयार असणे आवश्यक.

१) खालील विषयांचा अभ्यास –

१. सिने संगीत
२. सुगम संगीत शैली
३. संगीत ग्रंथांची आवश्यकता
४. संगीत मैफील सादरीकरणाचे तंत्र
५. साधनेचे महत्व
६. पार्श्वगायन आणि पार्श्वसंगीत
७. संगीत सभा,सम्मेलन,परिषद,महोत्सव इ. चे आयोजन

८. ध्वनीमुद्रण

९. पाश्चात्य संगीत

२) राग ज्ञान -

पदवी कला तृतीय वर्ष संगीत सामान्य व विशेष स्तरावरील अभ्यासक्रमांतील सर्व रागांची संपूर्ण शास्त्रीय माहिती, स्वर विस्तार, आरोह, अवरोह, पकड यासह या रागांच्या विलंबित, मध्य, द्रुतलय बंदिशीचे स्वरलेखन, समप्राकृतिक रागांमधील साम्य भेद व तुलना.

३) ताल ज्ञान -

आतापर्यंत शिकलेल्या व या वर्षीच्या संगीत सामान्य व विशेष स्तरावरील अभ्यासक्रमांतील सर्व तालांचा विस्तृत अभ्यास.

४) खालील संगीत तज्ञांचा जीवन परिचय -

१. कृष्णाजी प्रभाकर खाडीलकर २. सी. रामचंद्र ३. सवाई गंधर्व ४. हिराबाई बडोदेकर
५. दत्ता डावजेकर ६. प्रभाकर पंडीत

PAPER CODE – 32620 SEM 6

**संगीतातील कौशल्य विकास – सुगम संगीत
(Skill Development in Music – Light Music)**

पदवी कला प्रथम वर्षापासून ते आतापर्यंतचे सर्व सैद्धांतिक व प्रात्यक्षिक अभ्यासक्रम तयार असणे आवश्यक.

३) खालील विषयांचा अभ्यास -

१. लावणी ,भारुड,गोंधळ,पोवाडा
२. गझल

३. सिने संगीत
४. भक्ती संगीत
५. संगीत गुरुमुखी विद्या
६. संगीत सभांचे महत्व
७. संगीत सभेचे आयोजन
८. शब्दप्रधान संगीत
९. पार्श्वसंगीत
- १०) पार्श्वगायन

४) राग ज्ञान -

पदवी कला तृतीय वर्ष संगीत सामान्य व विशेष स्तरावरील अभ्यासक्रमांतील सर्व रागांची संपूर्ण शास्त्रीय माहिती, स्वर विस्तार, आरोह, अवरोह, पकड यासह या रागांच्या विलंबित, मध्य, द्रुत लय बंदिशीचे स्वरलेखन, समप्राकृतिक रागांमधील साम्य भेद व तुलना.

३) ताल ज्ञान -

आतापर्यंत शिकलेल्या व या वर्षीच्या अभ्यासक्रमातील सर्व तालांचा विस्तृत अभ्यास.

४) खालील संगीत तज्ञांचा जीवन परिचय -

पं.सुधीर फडके, सुरेश वाडकर, लता मंगेशकर, आशा भोसले, मन्ना डे

PAPER CODE – 32621 SEM 6

संगीतातील मुलभूत ज्ञान – सुगम संगीत
(Basic Knowledge in Music – Light Music)

पदवी कला प्रथम वर्षापासून ते आतापर्यंतचे सर्व सैद्धांतिक व प्रात्यक्षिक अभ्यासक्रम तयार असणे आवश्यक.

१) खालील विषयांचा अभ्यास -

१. सुगम संगीत शैली
२. राग आणि सिने संगीत
३. आधुनिक वैज्ञानिक उपकरणे
४. गझल, भावगीत, भक्तीगीत, देशभक्ती गीत
५. मैफिल आयोजन
६. मंचीय सादरीकरणाचे तंत्र
७. संगीत सभा, संमेलन, परिषद ई.चे आयोजन
८. पार्श्वगायन
९. पार्श्वसंगीत

२) राग ज्ञान -

पदवी कला तृतीय वर्ष संगीत सामान्य व विशेष स्तरावरील अभ्यासक्रमांतील सर्व रागांची संपूर्ण शास्त्रीय माहिती, स्वर विस्तार, आरोह, अवरोह, पकड यासह या रागांच्या विलंबित, मध्य, द्रुतलय बंदिशीचे स्वरलेखन, समप्राकृतिक रागांमधील साम्य भेद व तुलना.

३) ताल ज्ञान -

आतापर्यंत शिकलेल्या व या वर्षीच्या संगीत सामान्य व विशेष स्तरावरील अभ्यासक्रमांतील सर्व तालांचा विस्तृत अभ्यास.

४) खालील संगीत तज्ञांचा जीवन परिचय -

१. मास्टर दिनानाथ मंगेशकर
२. श्रीनिवास खळे
३. बाल गंधर्व
४. हिराबाई बडोदेकर
५. सी. रामचंद्र
६. प्रभाकर पंडीत

PAPER CODE - 32517 SEM 5

पदवी कला तृतीय वर्ष सामान्य स्तर (जी-५) तबला

सैद्धांतिक अभ्यासक्रम एकूण गुणांक ८०
सैद्धांतिक अभ्यास घटक

- १) वाद्य वर्गीकरणाची संक्षिप्त माहिती व अवनध्द या प्रकारच्या वाद्यांचे विस्तृत अध्ययन
- २) बाज व बनावट या दृष्टीकोनातून तबल्याचे चर्मवाद्यातील स्थान व महत्व.
- ३) अवनध्द (चर्मवाद्ये) वाद्यांचा थोडक्यात इतिहास – भूदुंदुंभी, त्रिपुष्कर इ. चा अभ्यास आवश्यक.
- ४) बाज व बनावट या दृष्टीकोनातून तबला व पखवाज या वाद्यांचा तुलनात्मक अभ्यास
- ५) घनवाद्य व अवनध्द वाद्य यांच्यातील परस्पर संबंध.
- ६) पाश्चात्य तालवाद्यांची संक्षिप्त माहिती.

PAPER CODE – 32617 SEM 6

पदवी कला तृतीय वर्ष सामान्य स्तर (जी-६) तबला

प्रात्यक्षिक अभ्यासक्रम एकूण गुणांक - १२०

प्रात्यक्षिक अभ्यास घटक

१) खालील ताल बराबर, दुगुन, तिगुन, चौगुन लयीत वाजविण्याची तसेच हातावर ताली-खाली दाखवून म्हणण्याची क्षमता.

१. तीनताल २. झपताल ३. एकताल ४. रूपक

२) विलंबित एकतालमध्ये निबद्ध असलेल्या बड्या ख्यालाबरोबर संगत करण्याची क्षमता.

३) विस्तार – तीनताल १. दिल्ली घराण्याचा पेशकार विस्तारासह वाजविणे २. धिरधिर शब्दयुक्त एक रेला तीन पलटे व तिहाईसह

४) दिल्ली, अजराडा व लखनौ या बाजांचे सोदाहरण स्पष्टीकरण.

- ५) परीक्षकांच्या इच्छेनुसार खालीलपैकी कोणत्याही एका तालात कायदा, रेला, तुकडे चक्रदार इ. सामग्रीसह वादन करण्याची क्षमता.
१. झपताल २. रुपक ३. एकताल
- ६) २ मध्ये ३, ४ मध्ये ५ इ. लयकाऱ्यांचे अंक अथवा बोलाद्वारे प्रदर्शन
- ७) दादरा – केरव्यामध्ये नजाकतदार लग्या वाजविण्याची क्षमता.

PAPER CODE – 32518 SEM 5

पदवी कला तृतीय वर्ष विशेष स्तर (एस-५) तबला

सैद्धांतिक अभ्यासक्रम एकूण गुणांक ८०
सैद्धांतिक अभ्यास घटक

- १) पेशकार, गत या वादनप्रकारांचे विस्तृत अध्ययन, तिपल्ली, दोमुखी, फरद इ. चे विशेष अध्ययन.

२) तिहाई व तिहाईच्या प्रकारांचे (दमदार, बेदम) अध्ययन तसेच फरमाईशी व कमाली चक्रदाराचा अभ्यास, विविध मात्रांच्या तिहाईच्या निर्मितीची क्षमता.

३) प्राचीन ग्रंथांमध्ये वर्णन केलेल्या दशप्राणांची माहिती, ग्रह, जाती, यति, लय व प्रस्तार इ. प्राणांचे विशेष अध्ययन.

४) बनारस व पंजाब या बाजांची विस्तृत माहिती.

५) तबला स्वतंत्रवादन व साथसंगत याबद्दल विस्तृत अध्ययन.

६) खालील कलाकारांचे जीवनचरित्र व सांगितिक योगदान -

१. पं. सामता प्रसाद २. पं. कंठे महाराज ३. ह. हाजी विलायत अली खाँ

४. पं. किशन महाराज ५. लाला भवानीदास

PAPER CODE – 32618 SEM 6

पदवी कला तृतीय वर्ष विशेष स्तर (एस-६) तबला

प्रात्यक्षिक अभ्यासक्रम एकूण गुणांक - १२०

प्रात्यक्षिक अभ्यास घटक

१) खालील ताल बराबर तसेच दुगुनमध्ये वाजविण्याची तसेच हातावर ताली-खाली दाखवून म्हणण्याची क्षमता.

१. पंचमसवारी (१५ मात्रा) २. मत्त (९ मात्रा) ३. रुद्र (११ मात्रा)

२) फरुखाबाद, बनारस व पंजाब या बाजांचे सोदाहरण स्पष्टीकरण.

३) परीक्षकांनी दिलेल्या बोलसमूहाच्या आधारे १०, ११, १२, १३, १४, १५ व १६ मात्रासंख्येच्या तिहाया बनविण्याची क्षमता.

४) विस्तार : तीनताल - फरुखाबाद पेशकार, अजराडा बाजातील दोन कायदे, फरमाइशी चक्रदार, तुकडे, गतीचे प्रकार इ. सामग्रीसहित वादन करण्याची क्षमता.

पंचमसवारी - दोन कायदे - तीन पलटे व तिहाईसह दोन तुकडे, दोन समेपासून समेपर्यंत तिहाई

५) तबला स्वरामध्ये मिळविण्याची क्षमता.

PAPER CODE – 32519 SEM 5

पदवी कला तृतीय वर्ष विशेष स्तर (एस-७) तबला

सैद्धांतिक अभ्यासक्रम एकूण गुणांक ८०
सैद्धांतिक अभ्यास घटक

१) खालील तालांच्या आड-कुआड, बिआड लयकारी लिहिण्याची क्षमता.

१. तीनताल, २. झपताल, ३. आडाचौताल, ४. एकताल

२) तबल्यातील सर्व घराणी व त्यांच्या बाजांचे विस्तृत अध्ययन.

३) कर्नाटक ताल पध्दतीचे अध्ययन तसेच उत्तर हिंदुस्थानी व कर्नाटक ताल पध्दतींचा तौलनिक अभ्यास.

४) पेशकार, कायदा, रेला या विस्तारक्षम रचनांचे विस्तृत अध्ययन.

५) समान मात्रासंख्या असलेल्या अनेक तालांच्या व ठेक्यांच्या निर्मितीची कारणे व खालील समान मात्रांच्या ताल व ठेक्यांचा खाली, भरी, विभाग, बोल व उपयोगिता या दृष्टीकोनातून तुलनात्मक अभ्यास.

१. दीपचंदी, आडाचौताल, झुमरा, धमार, २. तीनताल, तिलवाडा, अध्धा, पंजाबी, ३. रुपक, तेवरा, पशतो, ४. एकताल, चौताल, ५. सुलताल, झपताल

६) बाज, बनावट व उपयोगिता या दृष्टीकोनातून तबला वाद्याचे भारतीय संगीतातील स्थान व महत्व

७) खालील कलाकारांचे जीवनचरित्र व सांगीतिक योगदान -

१. उ. आबीदहसेन खाँ २. उ. मुनीरखाँ ३. नाना पानसे ४. उ. अल्लारखाँ

PAPER CODE – 32619 SEM 6

पदवी कला तृतीय वर्ष विशेष स्तर (एस-८) तबला

प्रात्यक्षिक अभ्यासक्रम एकूण गुणांक - १२०

प्रात्यक्षिक अभ्यास घटक

१) ४ मध्ये ६, ४ मध्ये ७, ३ मध्ये २, ३ मध्ये ४ इ. लयकारीचे अंक अथवा बोलाद्वारे प्रदर्शन.

२) तीनताल, झपताल, आडाचौताल इ. तालांमध्ये दीड मात्रेच्या विरामाच्या तिहाया वाजविण्याची क्षमता.

३) एकताल - झुमरा हे ताल अतिविलंबीत लयीत वाजविण्याची क्षमता तसेच ठुमरीबरोबर साथसंगतीची क्षमता.

४) तिट, तिरकिट, धिरधिर, धिनगिन इ. बोलांच्या रचना अतिशय स्पष्ट व तयारीमध्ये वाजविण्याची क्षमता.

५) मत (९ मात्रा), रुद्र (११ मात्रा) यापैकी कोणत्याही एका तालात दोन कायदे तीन पलटे व तिहाईसह वाजविण्याची क्षमता.

६) झपताल, रुपक, एकताल यापैकी कोणत्याही दोन तालात पेशकार वाजविण्याची क्षमता.

७) तीनतालामध्ये (त्रिताल) रेला व रौ यांचे सोदाहरण स्पष्टीकरण.

PAPER CODE – 32520 SEM 5

**संगीतातील कौशल्य विकास – तबला
(Skill Development in Music – Tabla)**

पदवी कला प्रथम वर्षापासून ते आतापर्यंतचे सर्व सैद्धांतिक व प्रात्यक्षिक अभ्यासक्रम तयार असणे आवश्यक.

१) खालील विषयांचा अभ्यास –

१. तबल्याचा इतिहास
२. तबल्याची रचना
३. तबल्यातील प्रमुख घराणी
४. बाज
५. एकल वादन शैली
६. साथ संगतीचे तंत्र
७. संगीत गुरुमुखी विद्या
८. संगीत सभांचे महत्व
९. लयकारी
- १०) चक्रदार

२) ताल ज्ञान –

आतापर्यंत शिकलेल्या व या वर्षीच्या अभ्यासक्रमातील सर्व तालांच्या विस्तृत अभ्यासासह तीनताल, झपताल, आडाचौतालची मात्र,खंड,टाळी,काल यानुसार सविस्तर माहिती.

३) खालील संगीत तज्ञांचा जीवन परिचय -

उस्ताद अल्ला रक्खा, उस्ताद झाकीर हुसैन,
थिरकवा, सामता प्रसाद, किशन महाराज

अहमदजान

PAPER CODE – 32521 SEM 5

संगीतातील मुलभूत ज्ञान – तबला (Basic Knowledge in Music – Tabla)

पदवी कला प्रथम वर्षापासून ते आतापर्यंतचे सर्व सैद्धांतिक व प्रात्यक्षिक अभ्यासक्रम तयार असणे आवश्यक.

१) खालील विषयांचा अभ्यास –

१. तबल्याची रचना
२. एकल तबला वादन शैली
३. संगीत ग्रंथांची आवश्यकता
४. तबला मैफील सादरीकरणाचे तंत्र
५. साधनेचे महत्व
६. तबल्याचा इतिहास
७. संगीत सभा, सम्मेलन, परिषद, महोत्सव इ. चे आयोजन
८. ध्वनीमुद्रण
९. तबल्यातील प्रमुख घराणी

२) ताल ज्ञान -

आतापर्यंत शिकलेल्या व या वर्षीच्या संगीत सामान्य व विशेष स्तरावरील अभ्यासक्रमांतील सर्व तालांचा विस्तृत अभ्यास.

४) खालील संगीत तज्ञांचा जीवन परिचय -

पं. भातखंडे, पं. पलुस्कर, पं. जितेंद्र अभिषेकी, उस्ताद बिस्मिल्ला खान, अल्ला रक्खा खान

PAPER CODE – 32620 SEM 6

संगीतातील कौशल्य विकास – तबला

(Skill Development in Music – Tabla)

पदवी कला प्रथम वर्षापासून ते आतापर्यंतचे सर्व सैद्धांतिक व प्रात्यक्षिक अभ्यासक्रम तयार असणे आवश्यक.

१) खालील विषयांचा अभ्यास –

१. कायदा, चक्रदार
२. साथ सगतीचे तंत्र
३. राग संगीत
४. भक्ती संगीत/शास्त्रीय संगीत

५. संगीत गुरुमुखी विद्या
६. संगीत सभांचे महत्व
७. लोकसंगीत
८. सुगम संगीत
९. दिल्ली बाज
- १०) तबल्यातील प्रमुख घराणी

२) ताल ज्ञान -

आतापर्यंत शिकलेल्या व या वर्षीच्या अभ्यासक्रमातील सर्व तालांचा विस्तृत अभ्यास.

३) खालील संगीत तज्ञांचा जीवन परिचय -

पं.सामता प्रसाद,उस्ताद झाकीर हुसैन,अहमदजान थिरकवा,उस्ताद बिस्मिल्ला खान,तानसेन

PAPER CODE – 32621 SEM 6

संगीतातील मुलभूत ज्ञान – तबला (Basic Knowledge in Music – Tabla)

पदवी कला प्रथम वर्षापासून ते आतापर्यंतचे सर्व सैद्धांतिक व प्रात्यक्षिक अभ्यासक्रम तयार असणे आवश्यक.

१) खालील विषयांचा अभ्यास -

१. ताल, ठेका, मध्यलय, दृल्लाय, विलंबित लय
२. चक्रदार, कायदा
३. तिहाई, दमदार तिहाई
४. आधुनिक वैज्ञानिक उपकरणे
५. मैफिल आयोजन
६. मंचीय सादरीकरणाचे तंत्र
७. संगीत सभा, संमेलन, परिषद ई.चे आयोजन
८. गझल, भावगीत, भक्तीगीत, देशभक्ती गीत
९. संगीत गुरुमुखी विद्या

२) ताल ज्ञान -

आतापर्यंत शिकलेल्या व या वर्षीच्या संगीत सामान्य व विशेष स्तरावरील अभ्यासक्रमांतील सर्व तालांचा विस्तृत अभ्यास.

३) खालील संगीत तज्ञांचा जीवन परिचय -

अहमदजान थिरकवा, पं. सामता प्रसाद, पं. शंकर घोष, तानसेन, पं. भीमसेन जोशी,

संदर्भ ग्रंथ सूची - राग संगीत गायन

१. संगीत परिभाषा - पं. रातंजनकर

२. क्रमिक पुस्तक मालिका भाग १ ते ४ - पंडित वि. ना भातखंडे
३. राग विज्ञान भाग १ ते ६ - पंडित वि. ना. पटवर्धन
४. राग बोध भाग १ ते ५ - पंडित बी. आर. देवधर
५. संगीत विशारद - आचार्य वसंत - हाथरस
६. प्रभाकर प्रश्नोत्तर - प्रो. हरिश्चंद्र श्रीवास्तव
७. राग परिचय भाग १ ते ४ - प्रो. हरिश्चंद्र श्रीवास्तव
८. अभिनव गीतांजलि भाग १ ते ५ - पं. रामाश्रय झा
९. राग शास्त्र भाग १ ते २ - डॉ. गीता बॅनर्जी
१०. मधुर स्वरलिपी संग्रह भाग १ ते ४ - प्रो. हरिश्चंद्र श्रीवास्तव
११. संगीत शास्त्र परिचय - मधुकर गोडसे.

संदर्भ ग्रंथ सूची - सतार

- १) संगीत परिभाषा - लेखक - रातंजनकर
- २) हिंदुस्तानी म्युझिक - लेखक - अशोक रानडे - नॅशनल बुक ट्रस्ट
- ३) संगीत शास्त्र परिचय - मधुकर गोडसे
- ४) सितार मालिका - ले. भगवतशरण शर्मा - संगीत कार्यालय हाथरस

संदर्भ ग्रंथ सूची - तबला

- १) तबला - पं. अरविंद मूळगांवकर - पॉप्युलर प्रकाशन
- २) तबला - कला और शास्त्र - पं. सुधीर माईणकर
- ३) तबला और पखावज के घराने एवं परंपराए - डॉ. आबान मिस्त्रि
- ४) सर्वांगीण तबला - आमोद दंडगे - अभिनंदन प्रकाशन
- ५) तालार्णव - आमोद दंडगे - अभिनंदन प्रकाशन
